

Religionsfrihet i Saudi Arabia

Interreligiøs dialog
og frykt for heterodoksi

Trine Lystad Olsen

Masteroppgave MØNA 4592 (30 sp)
Midtøsten- og Nord-Afrika-studier

Våren 2013

Institutt for kulturstudier og orientalske språk
UNIVERSITETET I OSLO

© Trine Lystad Olsen
2013

Religionsfrihet i Saudi Arabia: Interreligiøs dialog og frykt for heterodoksi

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

***«Freedom of belief is the first human right which gives the attribute of ‘insan’ (humanity) to the human being. Whoever robs a human being of freedom of belief in fact robs him of his humanity.»
- Sayyid Qutb¹***

¹ Muhammad Saeed og Hassan Saeed, *Freedom of religion, apostasy and Islam* (Aldershot: Ashgate, 2004) 75.

Innhold

Sammendrag	7
Takk	9
Forord.....	11
1. Innledning	13
1.1. Religionsfrihet er en menneskerett.....	14
1.2. Menneskerettighetsdokumenter og Saudi Arabia.....	16
1.3. Problemstilling	20
1.4. Tidligere litteratur	20
1.5. Formål og begrunnelse	23
1.6. Metode.....	24
1.7. Transkripsjon.....	25
2. Grunnordningen - en verdslig lov	27
2.1. Rettssystem og lovverk	27
2.2. Koranen, sunna og sharia	29
2.3. Plikter og rettigheter.....	29
2.4. Enhet og homogenitet.....	30
2.5. I «homodoksiens» tjeneste	31
3. Fatwa - Muftiens oppfordring	34
3.1. Fiqh og fatwa - tolkninger av sharia.....	34
3.2. Jøder, kristne og vantroende.....	36
3.3. En plikt å være muslim.....	39
3.4. Sekularisme og religionsfrihet	42
3.5. Begrensninger for alle	43
4. Kampen mot heterodoksi.....	45
4.1. «Homodoksi»	45
4.2. «De er her for å jobbe, ikke be»	51
4.3. Pilegrimer	52
4.4. Mindre makt, vaklende legitimitet?	53
4.5. Et land til særlig bekymring	54

5. Endringer på vei?	56
5.1. Tidlige tilløp til initiativer	56
5.2. En idé tar form.....	58
5.3. Økt aktivitet.....	59
5.4. Utfordringer og potensiale	62
6. Konklusjon.....	66
Litteratur	69
Vedlegg	84

Sammendrag

Saudi Arabia er et av de verste landene i verden når det gjelder brudd på religionsfriheten. I FN forstås religionsfrihet som retten til å ha, endre og frasi seg sin religion eller tro, og frihet til å uttrykke denne alene eller i fellesskap, i det private eller offentlige. Dette er nedfelt i flere internasjonale konvensjoner som Saudi Arabia i varierende grad har forpliktet seg til å implementere.

Saudi Arabia lever ikke opp til denne forpliktelsen. Det kan en analyse av den saudiske grunnordningen og fatwaer skrevet av rådet for ledende ulama avsløre. Det saudiske utenriksdepartementet har uttalt at formålet med grunnordningen er å rense samfunnet for heterodoksier. Dette innebærer at bare wahhabisme, Saudi Arabias særdeles strenge tolkning av islam, fremmes på bekostning av andre religiøse forståelser. Disse blir ansett som uønskede religiøse avvik.

Elementer fra grunnordningen og fatwaene kombineres og fører til et intolerant miljø med grove brudd på religionsfrihet i praksis. De faktiske bruddene rammer både statsborgere, fremmedarbeidere og pilegrimer. Anklager om apostasi, blasfemi og vantro har potensielt dødelige utfall. Dermed svekkes den spirituelle friheten for alle. Således lykkes Saudi Arabia langt på vei i å eliminere heterodoksi. Tilbake står et «homodoks» samfunn, der bare én tro blir anerkjent.

I skarp kontrast til de juridiske og faktiske vilkårene for religionsfrihet, står kong Abdullahs initiativ for å fremme intrareligiøs og interreligiøs dialog. Disse innebærer på ingen måte fullstendig anerkjennelse av religionsfrihet og de har blitt møtt med blandede reaksjoner både i og utenfor Saudi Arabia. Til tross for mangler ved initiativene sender de et viktig signal om religiøs toleranse til muslimer flest. Dette gir initiativene potensiale til å endre holdninger i Saudi Arabia på sikt.

Takk

Denne oppgaven hadde ikke vært det den er uten veiledning, hjelp og støtte fra andre. Den største takk vil jeg rette til min veileder Berit Thorbjørnsrud. Hun har vært tilgjengelig og engasjert fra første stund og har vist en suveren evne til å motivere og støtte meg i perioder når skrivingen har gått tregt. Først og fremst vil jeg dog takke for konstruktive tilbakemeldinger til mine utkast!

Jeg vil også takke for gode råd fra masterstudentene på skriveseminarene, samt hjelp og støtte fra «jentene på lesesalen.» Ingen nevnt, ingen glemt - dere vet selv hvem jeg sikter til. Jeg vil også takke familie og venner som har hjulpet med «språkvask.»

Denne oppgaven hadde ikke blitt til uten hospitantoppholdet ved den norske ambassaden i Riyadh våren 2012. Oppholdet ga meg en unik mulighet til å oppleve et svært lukket land og jeg er blitt mange erfaringer rikere på grunn av dette oppholdet. En takk rettes derfor til samtlige ansatte og praktikanter ved ambassaden.

Jeg må også få takke de saudiaraberne som på ulike måter har bidratt til denne oppgaven, gjennom uformelle samtaler, interessante diskusjoner og intervjuer.

Tusen takk, alle sammen!

Trine Lystad Olsen

Oslo, 28. mai 2013.

Forord

Min interesse for religionsfrihet i Saudi Arabia oppstod da jeg var hospitant ved den norske ambassaden i Riyadh. Ved tre ulike anledninger bekjente tre saudiarabiske statsborgere for meg at de hadde forlatt den islamske troen.² «Feras» var først ut. Han spurte om jeg var muslim, og jeg svarte ærlig at jeg ikke er religiøs. Hans betroelse kom umiddelbart: «Det er ikke jeg heller!» «Amira» var den andre som betrodde seg. Hun mener at islam ikke passer for henne, og har i flere år testet ut andre religioner i søken på en som tilfredsstiller hennes spirituelle behov. «Omar» var den siste som fortalte meg at han hadde forlatt islam. Det skjedde under Ramadan, da jeg var tilbake i Norge. Jeg spurte han hvordan det gikk med fasten. «I don't like Ramadan», svarte han. «I don't fast, I'm an atheist.»³ Senere fortalte han meg at han forlot islam som student i utlandet da han var i begynnelsen i tyveårene. Straffen for apostasi i Saudi Arabia, døden ved henrettelse, hadde plaget han: «For a religion that prides itself with being good for all times, killing someone for a personal choice...» «Omar» ga tydelig uttrykk for at dette ikke henger på greip. Han hevdet at Koranen legitimerer dødsstraff for apostasi, men mener at man aldri vil få høre om noen som blir henrettet for det. Ingen vil stå frem som frafalne, og da det ikke er mulig å lese andres tanker vil det være umulig å bevise apostasi. Det kan med andre ord virke som at «Omar» føler seg sikker på at han kan leve trygt i Saudi Arabia til tross for at han er en apostat.⁴

Disse historiene fikk meg til å innse at det eneste jeg visste om religionsfrihet i Saudi Arabia var at den tilsynelatende er ikke-eksisterende. Men stemmer dette? Og hvordan blir den offisielt sett begrenset? «Feras», «Amira» og «Omar» inspirerte meg til å utforske forholdene nærmere. Resultatet er denne masteroppgaven.

² Det dreier seg utelukkende om private avgjørelser, tatt i skjul.

³ Internett samtale, Oslo-Riyadh, 23.7.2012.

⁴ Intervju, Riyadh, 7.10.2012.

1. Innledning

I desember 2011 kunne en lese i internasjonale nyheter at 35 katolske fremmedarbeidere fra Etiopia var blitt arrestert i Saudi Arabia for å holde en privat gudstjeneste. I februar 2012 kunne en lese om den saudiske journalisten og poeten Hamza Kashgari, som var blitt fengslet på grunn av kritiske - noen vil si blasfemiske - ytringer om profeten Muhammad. I mars 2012 rapporterte internasjonale aviser at den saudiske stormuftien hadde oppfordret til å ødelegge alle kirker på den arabiske halvøy. Internasjonale organisasjoner som FN, Amnesty og Human Rights Watch (HRW) har kritisert Saudi Arabia for manglende religionsfrihet, og den amerikanske kommisjonen for internasjonal religionsfrihet (*US Commision on International Religious Freedom*, USCIRF) betegner Saudi Arabia som et land til særlig bekymring (*country of particular concern*, CPC). Samtidig står kong Abdullah i spissen for en rekke initiativer til dialog på tvers av religioner for å øke den religiøse toleransen i verden.⁵ Det er et tilsynelatende motsetningsforhold mellom disse nyhetene og kongens initiativer.

Saudi Arabia anses som et av de mest konservative landene i verden. Det er selverklært 100 % muslimsk. Wahhabisme, en usedvanlig streng tolkning av islam, fungerer som statsreligion og regulerer tilsynelatende alle deler av samfunnet. Dette til tross for at et stort antall mennesker ikke tilhører wahhabismen. Sjiamuslimer utgjør 10-15 % av den saudiske befolkningen på 21,5 millioner.⁶ Av disse er 80 % «tolvere», resten er *ismailier* (også kalt «syvere»), *zaydiere* og *nakhawalaere* (også kalt «Medinasjiaer»). I tillegg har Saudi Arabia en betydelig ikke-saudisk befolkning. Ambassader i Riyadh anslår at det kan dreie seg om så mange som 12 millioner mennesker.⁷ Disse er for det meste fremmedarbeidere, og blant dem finner en muslimer (sunnier og sjiaer), kristne, hinduer, buddhister med flere. Hva innebærer religionsfrihet og hva slags rettigheter har de religiøse minoritetene?

⁵ Samtlige saker i dette avsnittet vil bli redegjort for med referanser senere i oppgaven.

⁶ Ekskludert fremmedarbeidere. CIA, «The world factbook: Saudi Arabia.» Sist oppdatert 29.1.2013.

⁷ U.S. Department of State, «International religious freedom report for 2011: Saudi Arabia.» 2.

1.1. Religionsfrihet er en menneskerett

I FNs menneskerettighetserklæring (*universal declaration on human rights*, UDHR),⁸ som er det mest innflytelsesrike menneskerettighetsdokumentet vi har i dag, innebærer religionsfrihet frihet til å endre sin religion eller tro, og frihet til å uttrykke sin religion i utdanning, praksis, tilbedelse og ritualer. Utøvelsen kan foregå alene eller sammen med andre, i det private og det offentlige rom (§18). Erklæringen om avvikling av alle former for intoleranse og diskriminering basert på religion og tro (1981-erklæringen)⁹ gjentar §18 i UDHR, og pålegger statene å gjøre tiltak for å forhindre diskriminering på grunn av religiøs tilhørighet (§4), gir familien rett til selv å bestemme hvilken tro barna skal oppdras i (§5) og gir friheter knyttet til praktiske forhold ved religionsutøvelsen, som tilgang til lokaler, religiøst materiale, markering av helligdager, med mer (§6). En annen FN-erklæring utdyper at toleranse innebærer respekt, aksept og verdsetting av diversitet: «Tolerance is harmony in difference.»¹⁰ Religiøs toleranse innebærer således en anerkjennelse av religiøs pluralisme. 1981-erklæringen har fått kritikk fra flere FN-land for at den blant annet ikke tar tilstrekkelig hensyn til ateistisk tro.¹¹

Det er litt ulik ordlyd i paragrafer om religionsfrihet i de forskjellige FN-dokumentene, og dette har ført til uklarhet om retten til å konvertere. I UDHR er denne retten tydelig uttrykt, men i den internasjonale konvensjonen for sivile og politiske rettigheter (*international convention on civil and political rights*, CCPR)¹² benyttes frasen «freedom to have or adopt a religion or belief of his choice» (§18). Denne frasen er vagere og innebærer ikke nødvendigvis retten til å konvertere. På grunn av uklarhetene har spesialrapportør for religionsfrihet, Heiner Bielefeldt, slått fast at samtlige formuleringer innebærer retten til å konvertere. Denne retten gir individet frihet til selv å endre eller frasi seg sin religion, frihet til ikke å bli tvangskonvertert og frihet til å konvertere andre uten bruk av tvang (misjonering).¹³ I en generell kommentar (*general commentary*) for §18 i CCPR understreker dessuten høykommissæren for menneskerettigheter at religionsfrihet innebærer beskyttelse av både teistisk, ikke-teistisk og ateistisk tro, og tar dermed et oppgjør med kritikken som ble rettet

⁸ FN, «UDHR (1948).»

⁹ FN, «1981-erklæringen (1981).»

¹⁰ FN, «Erklæring om prinsippene for toleranse (1995).»

¹¹ Kritikken kommer fra Bulgaria, Polen, Romania, Sovjetunionen og Tsjekkoslovakia; University of Minnesota, «Study guide: Freedom of religion or belief.»

¹² FN, «CCPR (1966).»

¹³ FN, «Interim report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief.» Forfattet 13.10.2012.

mot 1981-erklæringen. Det slås også fast at individet har rett til *ikke* å opplyse om sin religiøse tilhørighet.¹⁴

Det er normalt å skille mellom indre og ytre aspekter ved religionsfrihet, kalt henholdsvis *forum internum* og *forum externum*. *Forum internum* innebærer alle aspekter ved retten til å ha, endre eller frasi seg sin tro, og nyter absolutt beskyttelse. Stater kan derfor ikke begrense disse frihetene, uansett omstendigheter. *Forum externum* innebærer friheter knyttet til religiøs praksis. Disse kan begrenses ut fra særskilte hensyn, først og fremst hensynet til andre menneskers menneskerettigheter og behovet for å opprettholde lov og orden.¹⁵

I Heiner Bielefeldts helårsrapport for 2011 redegjøres det for betydningen av å anerkjenne religionsfriheten. For det første innebærer det at staten respekterer at religionsfrihet er en menneskerett som tilfaller alle bare i kraft av å være menneske. Det er således ikke en rettighet som staten kan innvilge, og den er dessuten ikke-diskuterbar. For det andre innebærer anerkjennelse at trossamfunn blir gitt en juridisk status, noe som er nødvendig for å ansette for eksempel prester, opprette bedehus eller religiøse privatskoler. En juridisk status er derfor nødvendig for at trossamfunnene skal kunne utøve sin tro i praksis (*forum externum*). For det tredje innebærer anerkjennelse av religionsfrihet at trossamfunn blir gitt en privilegert juridisk status, for eksempel i form av skattelettelser eller subsidieringer til trossamfunnene. Dette er ikke nødvendig for anerkjennelse, og det er viktig at det gjøres på en ikke-diskriminerende måte.¹⁶

For å oppsummere blir religionsfrihet forstått som frihet til å ha en selvvalgt tro, til å endre eller frasi seg sin tro, til ikke å bli tvangskonvertert, til å misjonere, til å utøve sin tro i praksis, alene eller i fellesskap, og i det private eller offentlige. Denne forståelsen vil legges til grunn for diskusjonen om religionsfrihet i denne oppgaven. Har Saudi Arabia forpliktet seg til å anerkjenne og beskytte religionsfrihet?

¹⁴ FN, «General comment 22: The right to freedom of thought, conscience and religion (art.18).»

¹⁵ Paul M. Taylor, *Freedom of religion: UN and European human rights law and practice* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005)

¹⁶ FN, «Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Heiner Bielefeldt.» 8-17. Forfattet 22.12.2011.

1.2. Menneskerettighetsdokumenter og Saudi Arabia

Saudi Arabia avstod fra å stemme over FNs menneskerettighetserklæring i 1948. Paragraf 18, som gir individet rett til å endre sin religion, oppgis som én av grunnene til dette.¹⁷ Det saudiske informasjonsdepartementet har understreket at denne paragrafen strider med prinsippene i islam og at menneskerettighetene som garanteres i Saudi Arabias islamske lovgivning overgår rettighetene i erklæringen. Disse argumentene har senere blitt gjentatt for å forklare hvorfor Saudi Arabia ikke har signert flere menneskerettighetsdokumenter enn de har gjort.¹⁸

Som erklæringer er UDHR og 1981-erklæringen uten juridisk innflytelse og øver utelukkende moralsk press på statene. Stater er derimot lovmessig forpliktet til å implementere signerte konvensjoner i sine nasjonale lovverk. Konvensjonen for sivile og politiske rettigheter, CCPR, som er den FN-konvensjonen med den mest omfattende beskyttelsen av religionsfrihet, har ikke blitt signert av Saudi Arabia. De har derimot signert den internasjonale konvensjonen om å avskaffe alle former for rasediskriminering (*convention on the elimination of all forms of racial discrimination*, CERD),¹⁹ konvensjonen om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner (*convention on the elimination of all forms of discrimination against women*, CEDAW)²⁰ og konvensjonen om barnets rettigheter (*convention on the rights of the child*, CRC),²¹ som alle inkluderer paragrafer som omhandler religionsfrihet. Av disse tre er det CERD som gir den mest omfattende beskyttelsen, og det heter at alle, uten noen form for diskriminering, har rett til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet, i tillegg til ytrings- og forsamlingsfrihet (§5d). Hva disse frihetene innebærer blir ikke utdypet i konvensjonen, men det er nærliggende å anta at forståelsen av religionsfrihet i ett FN-dokument, vil være gjeldene for alle FN-dokumenter. Dermed vil forståelsen av religionsfrihet i CCPR, slik den er utdypet i den generelle kommentaren og spesialrapportørens rapporter, underforstått gjelde også de konvensjonene som Saudi Arabia har signert.

¹⁷ Det at kvinner og menn blir gitt like rettigheter i ekteskapet (§16) var en annen grunn; Columbia University, «Drafting history UDHR.»

¹⁸ Human Rights Watch, «Empty reforms: Saudi Arabia's new basic laws (1992).» 25.

¹⁹ FN, «CERD (1965).»

²⁰ FN, «CEDAW (1979).»

²¹ FN, «CRC (1989).»

CCPR inneholder en paragraf som forhindrer stater i å reservere seg mot blant annet §18 om religionsfrihet (§4.2). Liknende paragrafer finnes ikke i CERD, CEDAW eller CRC, og Saudi Arabia har i alle de tre tilfellene kommet med en generell reservasjon om at paragrafer som strider mot sharia ikke vil være gyldige.²² Nasjonalt samfunn for menneskerettigheter (*national society for human rights*, NSHR, *al-jama'iah al-wataniah li-huquq al-insan*), en organisasjon godkjent av saudiske myndigheter, forsvarer disse reservasjonene. De hevder at samtlige friheter i CERD er i tråd med sharia med unntak av religionsfrihet og mener at Saudi Arabia burde hatt én spesifikk reservasjon utelukkende rettet mot den relevante paragrafen. Organisasjonen kritiserer således den generelle reservasjonen, som de mener kan misbrukes og så tvil om Saudi Arabias forpliktelse til konvensjonen.²³ NSHR hevder også at Saudi Arabia har planer om å signere CCPR, men at det er uvisst når det vil skje. Da Saudi Arabia må ta hensyn til sharia, skriver de at Saudi Arabia må reservere seg mot muslimers rett til å konvertere. For øvrig er alle andre paragrafer i konvensjonen kompatible med sharia. Hva angår ikke-muslimers frihet til å uttrykke sin religion offentlig, mener NSHR at denne kan begrenses uten en reservasjon da dette vil svekke offentlig moral «as it arouses public resentment and undermines the Kingdom's religious status in the Islamic world.»²⁴ NSHR ser ikke ut til å være klar over at slike begrensninger ikke tillates gjennom §4.2.²⁵ Ifølge førsteamanuensis Ann Elizabeth Mayer blir dessuten ikke begrensninger på rettigheter basert på religion godtatt i internasjonal lovgivning.²⁶ Saudi Arabias reservasjoner i CERD, CEDAW og CRC, og muligens i CCPR i fremtiden, er med andre ord ikke gyldige. Ergo vil jeg hevde at Saudi Arabia er lovmessig forpliktet til å anerkjenne individets rett til religionsfrihet.

I tillegg til internasjonale menneskerettighetsdokumenter, har Saudi Arabia også forpliktet seg til å implementere regionale menneskerettighetsdokumenter som omhandler religionsfrihet. Dette gjelder blant annet den universelle islamske menneskerettighetserklæringen (*universal*

²² I to tilfeller finnes det også reservasjoner mot spesifikke artikler, men disse omtaler ikke religionsfriheten.

²³ NSHR, *Conformity of Saudi laws and regulations with basic human rights conventions* (Saudi Arabia, 2008) 38, 40.

²⁴ Ibid.126.

²⁵ Det er forøvrig besynderlig at en organisasjon som skal beskytte menneskerettigheter forsvarer og argumenterer for begrensninger av rettigheter på denne måten.

²⁶ Mayer, *Islam and human rights: Traditions and politics* (4. utgave) (Boulder: Westview Press, 2007) 80.

islamic declaration on human rights, UIDHR),²⁷ Kairo-erklæringen for menneskerettigheter i islam²⁸ og den Arabiske ligas menneskerettighetscharter.²⁹ UIDHR ble utarbeidet av representanter for Egypt, Pakistan og Saudi Arabia i regi av europeisk islamsk råd (*Islamic Council*) i 1981. Rådet er en privat organisasjon som holder til i London, men som er forbundet med den muslimske verdensligaen (*Muslim world league*, MWL). MWL er basert i Saudi Arabia, og er kjent for å representere konservative muslimer.³⁰ Kairo-erklæringen ble vedtatt av utenriksministrene i organisasjonen for islamske land (*organization of islamic cooperation*, OIC) i 1990. På vegne av OIC presenterte den saudiske utenriksministeren erklæringen på verdensdagen for menneskerettigheter i Wien i 1993. Han hevdet da, på bakgrunn av at erklæringen var blitt vedtatt i OIC, at det var enighet blant verdens muslimer om menneskerettigheter.³¹ Den arabiske liga, som representerer 22 land, utarbeidet menneskerettighetscharteret i 2004. Charteret trådte først i kraft i 2008.

Samtlige av disse dokumentene hevder at menneskerettighetene som blir gitt i dem er utledet fra islam, men det varierer i hvilken grad de anerkjenner religionsfrihet. Det arabiske charteret er det eneste som forbyr diskriminering på grunn av religiøs tilhørighet (§3.1, §3.2). Kairo-erklæringen på sin side understreker at alle er like hva angår plikter og ansvar, uten diskriminering på grunn av blant annet religion (§1), men den er taus om friheter og rettigheter. Det nærmeste en kommer en anerkjennelse av religionsfrihet i Kairo-erklæringen, lyder som følger: «Everyone shall have the right to live in security for himself, his religion, his dependants, his honour and his property» (§18a). Betydningen av «in security» blir ikke utdypet, og det er vanskelig å se at denne generelle formuleringen skal inkludere friheter forbundet med *forum externum*. I UIDHR blir individets rett til tro-, tanke- og talefrihet anerkjent innenfor rammene av sharia (§12a), men hva dette innebærer blir ikke presisert. Til tross for dette har individet ubegrenset frihet i samvittighet og tilbedelse i tråd med sin religiøse tro (§13). I tillegg stadfestes det at ethvert individ har rett til å delta, individuelt eller sammen med andre, i det religiøse, sosiale, kulturelle og politiske liv (§14). Dersom en ser

²⁷ Islamic council, «UIDHR (1981).»

²⁸ OIC, «Cairo Declaration on Human Rights in Islam (1990).»

²⁹ League of Arab nations, «Arab Charter on Human Rights (2004).»

³⁰ Ann Elizabeth Mayer, *Islam and human rights*, 30.

³¹ Mayer, *Islam and human rights*, 31-32.

§12a i lys av §13 og §14 ser det ut til at sharia gir *forum externum* en viss, om enn ikke total, anerkjennelse.

Det arabiske charteret anerkjenner tanke-, samvittighets- og religionsfrihet, samt retten til å uttrykke og praktisere sin religion, alene eller sammen med andre, innenfor lovens begrensninger (§30.1, §30.2). Det dreier seg i dette tilfellet om verdslige lover, da den arabiske versjonen av det arabiske charteret benytter ordet *huquq* om lov.³² For øvrig opplyses det ikke om hvilke lover det dreier seg om. Dersom det er de nasjonale lovene i den enkelte stat det siktes til, gir charteret likevel ingen ubetinget beskyttelse av religionsfrihet. Som vi skal se presiserer det konstitusjonelle rammeverket i Saudi Arabia at det er sharia som utgjør landets lover, og formuleringen i det arabiske charteret vil dermed tillate Saudi Arabia å begrense religionsfrihet innenfor rammene av sharia.

Ifølge UIDHR skal forholdet til minoriteter styres etter følgende sitat fra Koranen: «There is no compulsion in religion» (§10a), og religiøse minoriteter skal ha valget mellom å benytte islamsk lov eller egen lovgivning i sivilsaker (§10b). Det arabiske charteret gir minoriteter rett til å nyte sin egen kultur, benytte sitt eget språk og å praktisere sin egen religion (§25). Kairo-erklæringen behandler alle individer likt og nevner ikke minoriteters rettigheter i det hele tatt. Dette er uvanlig i menneskerettighetsdokumenter, da det er en utbredt oppfatning at minoriteter har større behov for beskyttelse enn majoriteter.

Kairo-erklæringen understreker at islam er den ene sanne, uforurensede religion, og at det er forbudt å presse et individ til å konvertere til en annen religion eller til ateisme (§10). I lys av paragrafens påstand om islam som den sanne tro, kan konvertering til «en annen religion» bare forstås som «en annen religion enn islam.» Dermed beskyttes muslimers rett til ikke å bli tvangskonvertert, mens retten til å konvertere frivillig, ikke beskyttes. Dette gjøres heller ikke i UIDHR eller det arabiske charteret. Samtlige dokumenter ser imidlertid ut til å anerkjenne friheten til å leve i tråd med en selvvalgt tro, men garanterer ikke nødvendigvis for at religiøs diskriminering ikke vil finne sted. Det arabiske charteret er det dokumentet som ligger nærmest den internasjonale standarden, og det fremstår som et paradoks at charteret innledningsvis hevder å anerkjenne prinsipper i både UDHR, CCPR og Kairo-erklæringen.

³² League of Arab nations, «The Arab charter on human rights (2004) (arabic).»

Alt i alt ser Saudi Arabia ut til å være forpliktet til å anerkjenne religionsfrihet, selv om de internasjonale og islamske dokumentene gir noe ulik beskyttelse av denne friheten. Men lever Saudi Arabia opp til disse forpliktelsene?

1.3. Problemstilling

Denne oppgaven søker å kartlegge religionsfrihetens faktiske vilkår i Saudi Arabia, samt å vurdere om det nå kan være endret politisk vilje til å beskytte den. Problemstillingen er todelt:

- 1. Hvordan er religionsfrihetens juridiske og faktiske vilkår i Saudi Arabia?*
- 2. Tyder nye politiske initiativer på en bevegelse i retning av økt toleranse for religionsfrihet?*

Følgende arbeidsspørsmål har blitt utarbeidet:

- Anerkjennes religionsfriheten i nasjonale lovverk i Saudi Arabia?
- Hvilke oppfordringer blir gitt av det offisielle råd av ledende ulama om religionsfrihet?
- Hva slags brudd på religionsfrihet blir begått i Saudi Arabia?
- Hvilke initiativer, som innebærer økt kontakt på tvers av ulike tolkninger av islam og på tvers av religioner, har Saudi Arabia tatt etter at kong Abdullah kom til makten i år 2005, og tyder disse på økt toleranse for religionsfrihet?

Ett kapittel vil bli viet til hvert av disse spørsmålene, i den rekkefølgen de fremstilles her.

1.4. Tidligere litteratur

De beste kildene om religionsfrihet i Saudi Arabia er årlige rapporter som utgis av det amerikanske utenriksdepartementet og den amerikanske kommisjonen for internasjonal religionsfrihet, USCIRF, i tillegg til artikler og rapporter skrevet av internasjonale organisasjoner som Amnesty og Human Rights Watch. Det redegjøres for omfattende diskriminering og intoleranse rettet mot både wahhabitter, saudiske religiøse minoriteter og fremmedarbeidere med ulik religiøs tilhørighet. Det fokuseres imidlertid utelukkende på faktiske brudd, ikke på forholdet mellom lovverk, praksis og wahhabittiske ideologi i

nevneverdig grad. Av vitenskapelig litteratur finnes det lite som utelukkende fokuserer på religionsfrihet i Saudi Arabia. Professor DeLong-Bas har bidratt med kapittelet «Wahhabism and the question of religious minorities.» Etter en redegjørelse for Abd al-Wahhab (d. 1792), grunnlegger av wahhabismen, sitt syn på *kafirer* (vantroende), *mushriker* (polyteister) og *dhimmier* (bokens folk), er hun innom religionsfrihet i en kort diskusjon om interreligiøs dialog i dag. Hun konkluderer som følger: «The essence of the message remains the same as that of ibn Abd al-Wahhab - cooperative relations between Muslims, Christians, Jews, Shias, and even *mushrikun* and *kuffar* are not only possible, but desirable...»³³ Kapittelet er imidlertid for knapt til å kunne si noe substansielt om religionsfrihetens vilkår i Saudi Arabia.

For øvrig er det skrevet mye om andre temaer som kan bidra til å kaste lys over religionsfrihet. Blant annet har tidligere forskning avslørt intolerante aspekter ved wahhabismen. Det faktum at al-Qaidas tidligere leder, Osama bin Laden, og at 15 av 19 terrorister bak angrepet mot USA 11. september 2001 var fra Saudi Arabia, økte interessen for saudisk religion. Wahhabismen ble ansett som den ideologiske kilden til terroren, og forskning dreide i seg i stor grad om forholdet mellom islam og terror. Felles for mye av litteraturen om wahhabismen er vektleggingen av *tawhid* (absolutt monoteisme) og dens motsetning *shirk* (polyteisme). DeLong-Bas gir en utmerket redegjørelse for Abd al-Wahhabs teologi og verdenssyn. For Abd al-Wahhab var troen på monoteisme den fremste plikten for muslimer: «Belief in and adherence to monotheism not only makes a Muslim a Muslim but also places the Muslim's property, blood, and fate under God's protection.»³⁴ Mennesket må også adlyde Gud, og den som tror på monoteismen, men som ikke er lydig, var å anse som *kafir* (vantroende), i Abd al-Wahhabs øyne. DeLong-Bas kan også fortelle at Abd al-Wahhab ikke støttet økumenisk dialog, og at selv om det ikke ble viet mye plass i hans verker, så blir hedninger, avgudsdyrkere, jøder og kristne kritisert. Han argumenterte likevel aldri for at de skal drepes - de skal få sin straff i det hinsidige.³⁵

³³ Natana J. DeLong-Bas, «Wahhabism and the question of religious tolerance», i *Religion and politics in Saudi Arabia: Wahhabism and the state*, red. Muhammad Ayoob og Hasan Kosebalaban, 18.

³⁴ Natana J. DeLong-Bas, *Wahhabi Islam: From revival and reform to global jihad* (London: I.B. Taurus, 2004) 56.

³⁵ Ibid. 58-60.

Også professor i historie David Commins har skrevet om wahhabismen. Både DeLong-Bas og Commins redegjør for restriktive doktriner, men Commins følger i større grad wahhabismens utvikling fra Abd al-Wahhabs tid frem til i dag. Han beskriver hvordan religiøs konformitet ble håndhevet, blant annet gjennom drap på avvikere. Men til tross for at wahhabismen ble offisiell statsreligion da ibn Saud kjempet for opprettelsen av det saudiske kongedømmet på begynnelsen av 1900-tallet, var de wahhabilærde nødt for å moderere blant annet sine xenofobiske impulser. Tilsvarende gikk behovet for stabilitet i al-Hasa, med en stor sjiamuslimsk befolkning, på bekostning av konformitetskrav. Til tross for dette og til tross for moderniseringen som satte inn midt på 1900-tallet, vek ikke wahhabismen plass for sekularismen, men beholdt grepet over viktige, normative aspekter ved livet i Saudi Arabia. Modernisering har således påvirket wahhabismen, men har ikke undergravet den.³⁶

Dette kommer blant annet frem i Vogel, professor i jus, sin bok om det saudiske rettssystemet. Som Vogel redegjør for dominerer det religiøse lederskapet rettssystemet og lovverket i Saudi Arabia.³⁷ *Qadiene* (religiøse dommere) forholder seg først og fremst til *fiqh*-litteraturen (islamsk rettsvitenskap). Selv om *qadiene* er frie til selv å velge hvilken islamsk lovskole de vil følge, står Hanbali-skolen, nært forbundet med wahhabismen, betydelig sterkere enn de andre skolene.³⁸ Slik implementeres wahhabismens sharia-tolkning i landet.

At landet skal styres etter sharia er nedfelt i grunnordningen, Saudi Arabias konstitusjonelle rammeverk. I en komparativ analyse av blant annet grunnordningen og internasjonale menneskerettighetsdokumenter viser Mayer at religionsfrihet ikke anerkjennes i Saudi Arabia. Hun hevder likevel at det er fraværet av en kodifisert straffelov, som både oppfordrer til og skjuler brudd på menneskerettigheter, som er årsaken til dette, ikke islam i seg selv.³⁹

Selv om det ikke er fokusert mye på religionsfrihet i Saudi Arabia, har det blitt fokusert en del på religionsfrihet i islam generelt. Professor i islamske studier og komparativ religion, Mahmoud Ayoub, redegjør for religionsfrihetens grunnlag i islam. Selve prinsippet om religiøs pluralisme dreier seg ikke om politiske eller teologiske hensyn - det behandles som «a

³⁶ David Commins, *The Wahhabi mission and Saudi Arabia* (London: I.B. Tauris, 2009)

³⁷ Dette innebærer riktignok ikke at kongen er uten juridisk innflytelse.

³⁸ Frank E. Vogel, *Islamic law and legal system: Studies from Saudi Arabia* (Leiden: Brill, 2000)

³⁹ Mayer, *Islam and human rights*. 189-190.

fact of divine wisdom operating in human history.»⁴⁰ For øvrig hevder han at Koranen er ambivalent om dialog og sameksistens med ikke-muslimer, men at vers som er negativt innstilt ikke bør brukes til å oppheve de mer tallrike positive versene.

I *Freedom of religion, apostasy and islam* tar Saeed og Saeed for seg både intrareligiøs og interreligiøs intoleranse i tidlig islamsk tid. De argumenterer for at det er flytende overganger mellom begreper som apostasi, blasfemi, hykleri og vantro, og hevder at straffen for dette i førmoderne islamske tekster, har vært døden. De mener likevel at det ikke finnes sitater i Koranen som legitimerer denne straffen, med mindre apostaten allierer seg med fienden. Tvert i mot hevder de at anerkjennelsen av religiøs pluralisme, samt den overbærende tilnærmingen Profeten og de første kalifene overfor apostater er argumenter som undergraver dødsstraffens legitimitet.⁴¹

1.5. Formål og begrunnelse

Denne oppgavens formål er som sagt å diskutere religionsfrihetens kår i Saudi Arabia. Dette er viktig av flere grunner. For det første har det vært et neglisjert tema i litteraturen. Religiøs intoleranse tas opp i noe grad i bøker og vitenskaplige artikler om Saudi Arabia, men det finnes lite litteratur som fokuserer utelukkende på dette. Denne oppgaven vil bidra med å samle og fremstille på nytt deler av den kunnskapen som allerede finnes, samtidig som den vil bidra med ny kunnskap om grunnlaget for de faktiske forholdene og om eventuelle endringer i forholdet til andre tolkninger av islam og andre religioner. For det andre er Saudi Arabia et unikt land, da wahhabismen er usedvanlig streng tolkning av islam. Dette gjør at funn fra andre muslimske land ikke nødvendigvis vil være overførbare til Saudi Arabia. Kunnskap om religionsfrihet i Saudi Arabia er på samme vis ikke direkte overførbar til andre muslimske land, men kan føre til økt forståelse for religionsfrihet i konservative muslimske miljøer utenfor Saudi Arabias grenser. Et eksempel kan være religionsfrihet i salafistiske miljøer i Egypt. For det tredje har wahhabismen gode muligheter til å spre seg ut av Saudi Arabia. Saudiske myndigheter og rike privatpersoner driver en form for misjonsvirksomhet gjennom

⁴⁰ Mahmoud Ayoub, «Nearest in amity: Christians in the Quran and contemporary exegetical tradition,» i *Islam and religious diversity: Critical concepts in Islamic studies*, red. Lloyd Ridgeon (London, Routledge, 2012) 133.

⁴¹ Saeed og Saeed, *Freedom of religion, apostasy and islam*

finansieringen av wahhabi-skoler og -moskeer i utlandet.⁴² I tillegg til denne misjoneringen, når offisielle saudiske fatwaer ut til en hel verden gjennom Internett, og ulamarådet blir faktisk kontaktet av muslimer over hele verden. At disse fatwaene finnes og aktivt oppsøkes, understreker behovet for å forstå religionsfriheten i Saudi Arabia. Målgruppen for den saudiske misjoneringen er dessuten svært stor. Saudi Arabia henvender seg til alle sunnimuslimer, som utgjør 80-90 % av verdens 1,5 milliarder muslimer. Spredning av wahhabittisk sharia-tolkning kan derfor potensielt ramme ekstremt mange mennesker. Det har allerede blitt hevdet at den ideologiske eksporten har ført til endringer i *mainstream* uttrykk for islam i Afghanistan, Egypt, Nigeria og Pakistan,⁴³ hvilket kan føre til negativ utvikling for religionsfriheten i disse landene.

1.6. Metode

Oppgaven vil i stor grad basere seg på analyse av den saudiske grunnordningen og offisielle fatwaer. Grunnordningen er valgt fordi den er det nærmeste Saudi Arabia kommer en grunnlov, og det finnes få andre kodifiserte lover. Fatwaene som er brukt i analysen, ble lastet ned fra hjemmesiden til rådet for ledende ulama (*board of senior ulama, hai'at kibal al-ulama*), som utsteder offisielle fatwaer i Saudi Arabia, www.alifta.com, mellom 30.8.2012 og 13.11.2012. Fatwaene publiseres på arabisk og engelsk, men det er kun engelskspråklige fatwaer som er benyttet her. Fatwaene er ordnet i publikasjoner og ulike indekser. Fra indeksene har jeg hentet fatwaer fra kategorier om avgudsdyrkere, bokens folk, jøder, kristne, korsfarere, «nye fatwaer» og vantroende. Jeg benyttet meg dessuten av søkeordene *apostasy*, *atheism*, *blasphemy*, *churches*, *freedom of religion*, *hadd*, *hudud*, *monotheism*, *polytheism*, *riddah* og *secularism*. Både kategoriene og søkeordene ble valgt ut på grunn av deres relevans for temaet og fordi de går igjen i litteratur om religionsfrihet og Saudi Arabia. For eksempel er *hadd* (flertall *hudud*) begrepet for særskilte straffer i sharia, som blant annet blir anvendt for apostasi. Til sammen ga dette flere tusen treff, men mange fatwaer havner under flere kategorier (fatwaer om bokens folk vil også kategoriseres under jøder og kristne). Det for er det reelle antall fatwaer noe lavere. Jeg har sett gjennom et flere hundre av disse fatwaene og

⁴² UD forbød byggingen av en saudisk-finansierte moské i Tromsø i 2010, med det argument at det ville være et paradoks å tillate slik finansiering fra et land som ikke selv tillater etableringen av kirker innenfor sine egne landegrenser. Dagbladet, «Saudi Arabia vil bygge moskeer i Norge.» Publisert 19.10.2010.

⁴³ Paul Marshall, Lela Gilbert og Nina Shea, *Persecution: The global assault on Christians* (Nashville: Thomas Nelson Inc, 2013) 159.

har gjort et utvalg med forsøk på å vise både bredden og tendenser i fatwaene. Utvalget består av 166 fatwaer.

En betydelig metodisk utfordring ved å benytte seg av fatwaer på ulamarådets nettside, er at det ikke opplyses om når fatwaen ble skrevet. Dette gjør det svært vanskelig å undersøke konteksten fatwaene ble skrevet i. En eventuell liberalisering over tid vil også være vanskelig å oppdage. Det vil heller ikke være mulig å si noe om ulamarådets holdninger til religionsfrihet i dag. Så lenge fatwaene ligger på nettsiden, må de likevel anses som gyldige uttalelser fra ulamarådet. En annen utfordring knytter seg til bruken av engelske fatwaer. Viktige nyanser i ordbruk kan ha forsvunnet i oversetningen fra arabisk til engelsk. Ulamarådets fatwaer henvender seg til muslimer over hele verden, og mange av disse behersker ikke arabisk. Det samme gjelder religiøse minoriteter blant fremmedarbeiderne. Det dreier seg i alle tilfeller om ulamarådets egne oversettelser, og innholdet må derfor kunne sies å reflektere rådets holdninger.

Fra desember 2011 til juni 2012 hospiterte jeg ved den norske ambassaden i Riyadh. I september og oktober 2012 var jeg tilbake i Riyadh i tre uker. I forbindelse med et annet prosjekt intervjuet jeg fire unge saudiske kvinner om identitetsutvikling. Én av disse var «Amira,» som ble presentert i forordet. Informasjon fra disse intervjuene og observasjoner jeg gjorde under mine opphold i Saudi Arabia vil bli benyttet ved anledning. Forøvrig har jeg fulgt med på nyheter i og om Saudi Arabia fra og med jeg ankom Saudi Arabia første gang og relevante hendelser vil bli presentert i oppgaven.

1.7. Transkripsjon

I transkripsjon av arabiske ord har jeg benyttet en forenklet skrivemåte. Dette innebærer at jeg har renskrevet de arabiske vokalene *a-u-i*, og jeg markerer ikke lang og kort vokal. Jeg benytter heller ikke diakritiske tegn for å markere for eksempel emfatisk *h* og *s*. Bokstavene *hamza* og *ayn* markeres bare når de opptrer midt i eller i slutten av et ord, med '. Bestemt artikkel *al-* markeres alltid på denne måten, uavhengig av om de assimileres med den påfølgende bokstaven i tale.

Noen unntak fra den forenklete skrivemåten finnes i oppgaven. Dette gjelder for ord og navn som er godt kjent på norsk, som sharia, fatwa, Saud og Mekka, samt for egennavn i referanser. I disse tilfellene vil jeg benytte meg av forfatterens egen skrivemåte. For øvrig skrives arabiske ord i kursiv, og vil bli forklart første gang de blir brukt. Dette gjelder for eksempel *fiqh*, *jizyah* og *qadi*.

2. Grunnordningen - en verdslig lov

Dette kapittelet omhandler grunnlaget for religionsfrihet i den saudiske grunnordningen.

Grunnordningen er et av få kodifiserte lovverk i Saudi Arabia og fungerer som et konstitusjonelt rammeverk. Rettssystemet i Saudi Arabia er unikt og lite kjent. Kapittelet vil derfor begynne med en redegjørelse av dette.

2.1. Rettssystem og lovverk

Førstelektor, Ron Shaham, beskriver tre modeller for rettssystemer som han mener en kan finne i Midtøsten i dag. I den første modellen, reformerte systemer, som en kan finne i blant annet Syria, Libanon og Marokko, har mesteparten av lovverket blitt sekularisert og kodifisert langs vestliginspirerte linjer. Sharia har bare blitt bevart i familie-, arv- og *waqf*-lovgivning, men også disse ble delvis kodifisert. Den andre modellen, islamiserte rettssystemer, finnes i land som etter først å ha reformert lovene, islamiserte disse igjen ved en delvis gjeninnføring av sharia, først og fremst i straffelovgivningen. Dette skjedde blant annet i Libya, Sudan og Iran på 1970-tallet. Rettssystemet i Saudi Arabia er unikt og skiller seg fra begge disse typene, og utgjør den tredje modellen. Da det har blitt gjennomført svært få reformer for å kodifisere lovverket, har Shaham gitt dette betegnelsen tradisjonelt eller ureformert rettssystem.⁴⁴ Også historieprofessor, Knut Vikør, har påpekt at Saudi Arabia er det eneste landet som har bevart den klassiske islamske rettspraksisen der ulama (religiøse lærde) og *qadier* (religiøse dommere) spiller en sentral rolle og der kodifisering av lover har liten plass. Han hevder at det har blitt gjort *forsøk* på å gjennomføre reformer, blant annet for å kodifisere sharia-lovene, men reformene og innføringen av skriftlige lover har for det meste mislyktes.⁴⁵ Ett av få unntak, er den saudiske grunnordningen (*basic law of governance*). Begrepet grunnordning er en oversettelse av *al-nizam al-asasi*,⁴⁶ og reflekterer at det ikke dreier seg om en faktisk grunnlov, men det som kan omtales som et konstitusjonelt rammeverk.

⁴⁴ Ron Shaham, «Western scholars on the role of the ulama in adapting the sharia to modernity: A critical review», i *Guardians of faith in modern times: Ulama in the Middle East*, red. Meir Hatina (Leiden: Brill, 2009) 172-175.

⁴⁵ Vikør, Mellom Gud og stat: *Ei historie om islamsk lov og rettsvesen* (Oslo: Spartacus, 2003) 22, 247, 254.

⁴⁶ Ibid. 244; Vogel benytter begrepet «basic regulation», Vogel, *Islamic law and legal system*, 3.

Grunnordningen ble utgitt av daværende kong Fahad 1. mars 1992, sammen med to andre lover; én lov for Shura-rådet og én for provinsene. I talen han holdt da lovene ble innført, slo kong Fahad fast at Saudi Arabia aldri har opplevd et «konstitusjonelt vakuum», forstått som mangelen på veiledende prinsipper eller referanseramme for lovgivning og regulering. Han understreket også at lovene, som skal reflektere landets tradisjoner og den sanne religion, ble skrevet etter grundige studier utført av en utvalgt gruppe lærde menn, med god kunnskap og erfaring.⁴⁷ Denne gruppen, som Middle East Watch (nå Human Rights Watch) beskriver som en ad hoc komité, ble ledet av kongens bror, prins Nayef. Prins Nayef fungerte samtidig som innenriksminister, på et tidspunkt da innenriksdepartementet var kjent som det regjeringsorganet som oftest brøt menneskerettighetene.⁴⁸

På sine hjemmesider omtaler det saudiske utenriksdepartementet grunnordningen på følgende måte:

«The reform mission, upon which the Saudi state was founded, represents the main core of the government. This mission is based on the realization of islamic rules, implementation of islamic law (Sharia), and enjoining good and forbidding evil, as well as to reform the islamic creed and purify it from **heterodoxies**. Therefore, it adopts its doctrine from the true islamic principles that were prevailing at the very beginning of Islam.»⁴⁹ (Min utheving)

«Reform mission» refererer her til wahhabisme. Wahhabisme er navnet på islam-doktrinen som ble utviklet av reformatoren Muhammad ibn Abd al-Wahhab. Wahhabismen ble utgangspunktet for den religionspolitiske alliansen som Abd al-Wahhab inngikk med Saud-familien på midten av 1700-tallet, som førte til opprettelsen av de saudiske kongerikene. I dag beskrives ofte wahhabismen med negative ord som ekstremistisk, radikal, militant og intolerant. Selv ser wahhabittene på seg selv som de eneste representantene for den «sanne» islam.⁵⁰ Sitatet overfor sier med andre ord at den islamske troen må reformeres i tråd med Abd al-Wahhabs lære, og at den må renses for heterodoksier. At noe er heterodoks innebærer at det avviker fra offisiell eller ortodoks tro, og begrepet har negative konnotasjoner i retning kjetteri. Siden wahhabismen er den offisielle og ortodokse troen i Saudi Arabia, kan sitatet

⁴⁷ Embassy of Saudi Arabia, Washington, USA, «King Fahd's speech on the issuance of the basic law of governance.»

⁴⁸ Human Rights Watch, «Empty reforms: Saudi Arabia's new basic laws (1992).» 1-2.

⁴⁹ Ministry of foreign affairs, «The basic law of governance.» Sist oppdatert 16.5.2005.

⁵⁰ DeLong-Bas, *Wahhabi Islam*, 3.

tolkes dithen at alt som faller utenfor wahhabisme, blir ansett som uønskede religiøse avvik som staten må beskytte samfunnet mot. Med utenriksdepartementets uttalelse i mente, kan en forvente at en anerkjennelse av religionsfrihet står i fare i grunnordningen.

2.2. Koranen, sunna og sharia

Grunnordningen kan oppfattes som en rekke prinsipper som skal veilede både myndigheter og statsborgere i Saudi Arabia. Det første den slår fast er at Saudi Arabia er en islamsk stat (altså forstått som en wahhabittisk stat) der Koranen og sunna utgjør landets konstitusjon (§1). De religiøse kildene hersker således over grunnordningen og alle andre statlige lover, og gir regimet dets autoritet (§7). Dette innebærer at paragrafer i grunnordningen og kongelige bestemmelser, dekreter, som strider med Koranen og sunna ikke vil være gyldige. Dermed vil eventuelle rettigheter som blir gitt være underordnet sharia, noe som uttrykkes eksplisitt: «The state shall protect human rights in accordance with Islamic sharia» (§26). Dette er den fullstendige formuleringen i paragrafen, og hva slags rettigheter paragrafen snakker om og hva slags begrensninger islam tillater, blir med andre ord ikke redegjort for.

Referansene til Koranen, sunna og sharia er gjennomgående i hele grunnordningen. Dette er problematisk da sharia er en ukodifisert lov, basert på tolkninger foretatt av det religiøse lederskapet. Til tross for at det finnes bestemte regler for hvordan denne tolkningen skal foregå, er det ikke fullstendig konsensus blant religiøst lærde om hva sharia er. Da det alltid vil være mulig å finne en talsmann for islam som kan legitimere begrensninger på menneskerettigheter, vil §26 i grunnordningen gi utstrakte muligheter til å begrense individuelle rettigheter i religionens navn. Forbudet mot at kvinner kan kjøre bil er et utmerket eksempel på dette.⁵¹ Således er paragrafen uten substans, og innebærer ikke nødvendigvis en anerkjennelse av faktiske menneskerettigheter.

2.3. Plikter og rettigheter

Paragraf 26 er del av et avsnitt om individets og statens rettigheter og plikter, bestående av totalt 21 paragrafer. Islamsk lov og islamske verdier begrenser rettigheter og friheter i flere av disse paragrafene. Blant annet pålegges staten å beskytte den islamske troen og å anvende

⁵¹ Mayer, *Islam and human rights*, 81.

sharia, i tillegg til å fremme det gode og forby det onde, samt å oppfylle det islamske kallets plikter - spredningen av islam (§23). Dessuten må alle som er bosatt i Saudi Arabia følge dets lover og verdier og de må respektere saudiske tradisjoner og følelser (§45). I og med at lover, verdier, tradisjoner og følelser i Saudi Arabia er uløselig knyttet til islam og wahhabisme, innebærer denne formuleringen at også ikke-wahhabitter i stor grad må leve i tråd med wahhabismens påbud og forbud. I tillegg er staten forpliktet til å danne og utstyre militære styrker til forsvar for den islamske troen, de to hellige moskeer, samfunn og hjemland (§33), og det er enhver statsborgers plikt å forsvare islam, samfunn og hjemland (§34). Forøvrig er det mange rettigheter som ikke blir nevnt, som religionsfrihet og ytringsfrihet, og avsnittet preges mer av plikter enn av rettigheter.

Også andre steder i grunnordningen redegjøres det for individets plikter overfor staten. Statsborgere pålegges å underkaste seg og adlyde kongehuset, i gode og onde dager, i tråd med Koranen og sunna (§6). Paragrafen kobler på denne måten lydighet til kongen med lydighet til Gud,⁵² noe som har vært vanlig i islams historie. Paragrafen bryter dessuten med hele prinsippet om rettigheter. Ronald Dworkin definerer en rettighet som noe det ville være galt av myndighetene å nekte individet, selv om det ville være i myndighetenes interesse å gjøre det.⁵³ Paragraf 6 ivaretar regimets interesser på bekostning av individets rettigheter, og er med andre ord antiindividualistisk. Dermed bryter den med prinsippet i internasjonal lovgivning, der individets rettigheter står i sentrum for sivile og politiske rettigheter.⁵⁴

2.4. Enhet og homogenitet

Som allerede vist påpekte utenriksdepartementet at grunnordningens formål er å skape et samfunn uten heterodoksier og et ønske om enhet er tydelig i en rekke paragrafer. Det understrekes at nasjonal enhet er av grunnleggende interesse, og staten er pålagt å forby alt som kan føre til splittelse og oppvigleri (§12). Både staten og individet har ansvar hva angår å oppnå og bevare denne enheten. Det stadfestes at familien utgjør den grunnleggende enheten i samfunnet og at dens medlemmer skal oppdras i den islamske troen, hvilket blant annet innebærer å adlyde Gud og hans sendebud (§9). Staten har ansvaret for å styrke de båndene

⁵² Mayer, *Islam and human rights*, 63.

⁵³ Ibid. 66.

⁵⁴ Ibid.

som holder familien samlet, og å bevare dens arabiske og islamske verdier (§10). Samfunnet skal leve i tråd med sharia, og statsborgere skal fremme velvilje og bekjempe splid: «The Saudi society shall cling to the [!] Allahs Sharia. Its citizens shall cooperate to bolster benevolence, piety and mutual assistance; and to avoid dissension» (§11). I lys av disse paragrafene ser det ut til at enhet blir forstått som homogenitet, konformitet og religiøs enhet, og den skal være på nasjonalt nivå. Det er nærliggende å anta at skolesystemet vil bli brukt for å oppnå denne enheten, og grunnordningen slår fast at formålet med utdanning er «to instil the Islamic faith in the brains of the young generation and to impart them with knowledge and skills so that they become useful members in building their society, who love their homeland and be proud of its history» (§13).

2.5. I «homodoksiens» tjeneste

Som det kommer frem av redegjørelsen som har blitt gitt her, gir ikke grunnordningen noen eksplisitt beskyttelse av religionsfrihet. Religionsfrihet blir omfattet av §26 om menneskerettigheter generelt, som tillater begrensninger gjennom sharia. Som sett er dette en tvetydig begrensning som fratar paragrafen enhver form for reell beskyttelse av religionsfrihet og andre menneskerettigheter. Selv om det ikke finnes paragrafer som forbyr ikke-wahhabittisk tilhørighet, som pålegger saudiere å være wahhabitter eller muslimer, eller som fordømmer konvertitter, er grunnordningen på mange måter problematisk med tanke på religionsfrihet. For det første tar den ikke stilling til menneskers likeverd, diskriminering eller prinsippet om likhet for loven. Dette er problematisk for alle personer, men især for ikke-muslimer da islam blir gitt en privilegert status, selv uten at andre religioner blir nevnt. Islam har blant annet et eksplisitt krav på beskyttelse, og det er lett å forestille seg at dette vil gå på bekostning av beskyttelse av andre religioner. Når andre religioner så åpenbart kommer i andre rekke, er faren for diskriminering av alt som er ikke-islamsk stor, og uten garanti for likhet for loven, blir ikke-muslimer en utsatt gruppe.

Grunnordningen pålegger dessuten individet en rekke plikter som vil være et brudd på ikke-muslimers religionsfrihet. Dette gjelder for eksempel plikten til å forsvare islam og å adlyde Gud og Profeten. Å være nødt til å leve i tråd med islamske lover vil gjøre det vanskelig, for ikke å si umulig, å leve i tråd med en selvvalgt tro og dens religiøse lover. Som vi skal se

senere er imidlertid ikke-muslimer fritatt for islamske rituelle påbud som å be fem ganger om dagen og lignende. Paragrafen om utdanning har tilsvarende konsekvenser for ikke-muslimer, da fokuset på wahhabi-islam i skolen bare kan bety at alternativ religionsundervisning vil bli nedprioritert. Dette er et brudd med *forum externum*. Funn som er i tråd med dette, samt funn som viser vidtrekkende diskriminering av ikke-wahhabitter, vil bli presentert i kapittel 4.

Ønsket om enhet er også tvilsomt da det ser ut til at grunnordningen setter et implisitt likhetstegn mellom nasjonal enhet og religiøs homogenitet, noe som er i konflikt med *forum internum*. Dermed trekkes det en parallell mellom det å være saudier og det å være muslim, en oppfatning som også masterstudent Laila Makboul fant i sin studie av lærebøker i Saudi Arabia.⁵⁵ Dette er faktisk noe wahhabismen har blitt beskyldt for helt siden Abd al-Wahhabs tid. En av hans egne brødre og sterkeste motstandere, Sulayman, kritiserte Abd al-Wahhab for nettopp dette og anklagde han for å legge til en sjette søyle til islam - er du ikke wahhabitt er du ikke muslim.⁵⁶ Jeg vil derfor hevde at grunnordningen i stor grad lever opp til ønsket om å svekke heterodoksier. Den forsøker å fremme én tro. Sann sett kan en påstå at grunnordningen står til «homodoksiens» tjeneste.

Mangelen på beskyttelse av religionsfrihet som jeg har beskrevet ovenfor, stemmer godt med HRW sin beskrivelse av grunnordningen, da de har påpekt at den ikke lever opp til internasjonale standarder for beskyttelse av sivile og politiske rettigheter. Til tross for at §26 ikke beskytter menneskerettigheter da den er underordnet sharia, hevder HRW at innføringen av grunnordningen representerer første gang Saudi Arabia anerkjente menneskerettigheter *per se*, samt at statsborgere har rettigheter vis-a-vis staten. HRW hevder (paradoksalt nok) likevel at den gir saudiske myndigheter muligheten til å forsette en praksis med alvorlige menneskerettighetsbrudd.⁵⁷ Dette stemmer overens med kong Fahads presisering om at lovene ikke skulle representere en endring i praksis: «These three laws codify existing practices and embody what is already in operation.»⁵⁸ En kan derfor ikke forvente en bedring i

⁵⁵ Laila Makboul, «Tawhid: Konstruksjon av én sann islam i saudiarabiske lærebøker.» (Humanistisk fakultet, Universitetet i Oslo, 2012)

⁵⁶ Jamal al-Din M. Zarabozo, *The life, teachings and influence of Muhammad ibn Abdul-Wahhaab* (2. utgave) (Riyadh: International islamic publishing house, 2010) 210; Mark Weston, *Prophets and princes: From Muhammad to the present* (Hoboken: Wiley, 2008) 93.

⁵⁷ Human Rights Watch, «Empty reforms.» 1, 25.

⁵⁸ Embassy of Saudi Arabia, Washington, USA, «King Fahd's speech»

menneskerettighetssituasjonen i landet basert på innføringen av disse lovene. Det synes klart at verken *forum internum* eller *forum externum* blir beskyttet i grunnordningen, til tross for at det ikke finnes paragrafer som eksplisitt bryter disse frihetene. Jeg vil hevde at grunnordningen langt på vei hindrer fremveksten av heterodoksi, i tråd med utenriksdepartementets uttalelse. På bakgrunn av at grunnordningen utvetydig og gjentatte ganger slår fast at det er Koranen og sunna som utgjør landets grunnlov, er det naturlig og nødvendig å undersøke hva sharia kan fortelle om aspekter ved religionsfrihet som grunnordningen er taus om, som retten til å utøve ikke-muslimske religioner i praksis, både privat og offentlig.

3. Fatwa - Muftiens oppfordring

I forrige kapittel så jeg på grunnlaget for religionsfrihet i grunnordningen, en av få verdslige lover i Saudi Arabia. Den slår fast at det er Koranen og sunna som utgjør den høyeste juridiske autoritet i kongedømmet. I dette kapittelet skal jeg derfor se nærmere på hva offisielle saudiske fatwaer kan fortelle oss om disse kildenes forhold til religionsfrihet. For å forstå hva slags innflytelse fatwaene har, vil kapittelet begynne med en redegjørelse for forholdet mellom domsavsigelser og fatwaer.

3.1. Fiqh og fatwa - tolkninger av sharia

Sharia oppfattes som et uttrykk for Guds vilje. Denne viljen kommer til uttrykk i Koranen og sunna, men er ikke kodifisert i en skriftlig lov. For å finne frem til hva som er Guds vilje, har ulama - jurister og religiøst lærde - tolket disse kildene gjennom århundrene. Den omfattende rettslæren som ble utviklet kalles *fiqh*, hvilket betyr forståelse. Det har utviklet seg fire sunnimuslimske lovskoler med noe ulike metodologier for tolkning av lovskildene. I Saudi-Arabia er det Hanbali-skolen som er den mest utbredte, men *qadiene* er formelt sett ikke forpliktet til å følge noen av lovskolene.⁵⁹ På grunn av mangelen på kodifiserte sharia-lover, konsulterer saudiske *qadier fiqh*-litteraturen, før en domsavsigelse. Nesten alle regler som anvendes i saudiske domstoler i dag finnes i *fiqh*-bøker skrevet av ulama i middelalderen.⁶⁰ I tillegg til *fiqh*, tar saudiske dommere også hensyn til fatwaer, juridisk-religiøse oppfordringer utstedt av ulama, i denne sammenhengen kalt muftier. Også fatwaene er tolkninger av Koranen og sunna, men mens en domsavsigelse er saksspesifikk og konkret, gir en fatwa generelle, abstrakte retningslinjer.⁶¹ Fatwaen har i teorien ingen domskraft, men likevel har fatwaer utstedt av det offisielle ulamarådet fått nærmest lovgivende effekt i Saudi Arabia.⁶² Dette til tross for at de til tider strider mot de reglene som domstolene normalt forholder seg til.⁶³ Fatwaene blir med andre ord ansett som en legitim del av den saudiske loven. Dette er en

⁵⁹ Vikør, *Mellom Gud og stat*, 245; Vogel, *Islamic law and legal system*, 10

⁶⁰ Vogel, *Islamic law and legal system*, 9.

⁶¹ Frank E. Vogel, «The complementarity of Ifta' and Qada': Three Saudi fatwas on divorce,» i *Islamic legal interpretation: Muftis and their fatwas*, red. Muhammad Khalid Masud, Brinkley Messick og David S. Powers (London: Harvard University Press, 1996) 266.

⁶² Vogel, *Islamic law and legal system*, 115

⁶³ Dette har blant annet vært tilfellet i flere skilsmisssaker. Vogel, «The complementarity of Ifta' and Qada', 267-268; Vogel, *Islamic law and legal system*, 5-8. Se også Vikør, *Mellom Gud og stat*, 246.

naturlig konsekvens av at det er sharia som utgjør loven, og både *fiqh* og fatwaer reflekterer sharia. Professor Frank E. Vogel skriver: «Any fiqh opinion authoritatively rooted in the Quran and sunna is Saudi law, because it is a valid statement of sharia, and Saudi law is nothing but sharia.»⁶⁴

Siden 2010 har rådet for den ledende ulama (heretter ulamarådet) hatt eneansvaret for å publisere offisielle fatwaer til saudiske myndigheter og til befolkningen.⁶⁵ Medlemmene i rådet utpekes av kongen for fire år av gangen, med mulighet for fornyelse, og de fleste blir sittende livet ut. Rådet består av 20 medlemmer, hvorav tre stykker representerer Maliki-, Hanafi- og Shafi'i-lovskolene, resten representerer Hanbali-skolen. Ingen sjiamuslimer er representert.⁶⁶ Ulamarådet ledes av stormuftien, som ble et offisielt embete i Saudi Arabia i 1993, da Shaykh Abdulaziz ibn Baz ble utpekt til landets første stormufti. Han døde i 1999, men fatwaene hans er fremdeles svært innflytelsesrike. Jeg ble fortalt av en bekjent i Saudi Arabia at ibn Baz' var «av folket», og at det var det som gjorde han så populær. I tillegg hadde han visstnok et stort nettverk utenfor Saudi Arabia. Den samme personen hevdet også at ibn Baz hadde større legitimitet hos folket enn etterfølger og nåværende stormufti, Abdulaziz ibn Abdullah Al al-Shaykh, som har større legitimitet hos regimet.

Fatwaene som utstedes av det saudiske ulamarådet kan deles i to typer basert på hva slags form de har. Den ene typen er en mer tradisjonell form for fatwa og utstedes på etterspørsel fra en lekmuslim, i denne sammenheng kalt *mustafi*, som tar kontakt med rådet for å få svar på et spørsmål. *Mustafien* er anonym og gir generelt få personlige opplysninger om seg selv. Av og til kommer det frem i spørsmålet at *mustafien* ikke er fra Saudi Arabia, men bare noen ganger opplyses det om hvor vedkommende faktisk er bosatt. Jeg har lest fatwaer etterspurt av muslimer bosatt i Frankrike, Italia, Australia, Ghana, Nigeria, med flere. Den andre typen fatwa er en ren redegjørelse som, i alle fall tilsynelatende, gis på ulamarådets eget initiativ. Noen ganger kommer det frem at fatwaen er en reaksjon på spesifikke hendelser eller avisartikler med kontroversielt innhold, men som regel oppgis det ingen grunn for hvorfor disse fatwaene skrives. Mens lengden på den første kategorien fatwa kan variere veldig, fra noen få linjer til flere sider, er redegjørelsene som regel forholdsvis lange. Det skilles ikke

⁶⁴ Vogel, *Islamic law and legal system*, 8.

⁶⁵ U.S. Department of state, «Religious freedom 2011.» 6.

⁶⁶ Ibid. 3

mellom disse kategoriene av ulamarådet selv, noe derfor jeg heller ikke vil gjøre. Spørsmålsfatwaene utgjør omtrent 2/3 av fatwaene i utvalget. Felles for fatwaene er at de som regel inneholder sitater fra Koranen og hadith. Majoriteten av fatwaene har sitater fra Koranen, mens det er litt færre sitater fra hadith-litteraturen. Det opplyses sjelden om hvor sitatene er tatt fra. Noen ganger siteres religiøst lærde, som Ibn Taymiyyah og Abd al-Wahhab. I noen ytterst få fatwaer er sitater helt fraværende.

3.2. Jøder, kristne og vantroende

Bokens folk er en betegnelse som brukes i Koranen om ikke-muslimer som har en hellig, åpenbart bok, i første rekke jøder og kristne. I fatwaene spesifiseres det at bokens folk skiller seg fra andre religiøse grupper: «... they are the people of the Books that were previously revealed and they are therefore closer to the Muslims than the other Kafirs [vantroende].»⁶⁷ Når bokens folk har levd under islamsk styre, har de tradisjonelt fått beskyttelse av *dhimmi*-reglene, som har åpnet for at ikke-muslimer kan beholde sin religion, mot at de betaler en særegen skatt, *jizyah*. Historisk har det følgelig vært mekanismer på plass som beskyttet religionsfriheten til bokens folk. Den følgende fatwaen omtaler denne mekanismen og oppfordrer muslimer til å skille mellom bokens folk og vantroende: «Allah permits the Muslims to refrain from fighting them or taking them as captives, if they willingly agree to pay the Jizyah, unlike the other Kafirs. And this is the opinion of the Jumhur (the dominant majority of scholars).»⁶⁸ Ni av 29 fatwaer om omvendelse, oppfordrer muslimer til å etablere fredelige relasjoner med både bokens folk og andre ikke-muslimer: «Allah (Glorified be He) says: ‘O you who believe! Stand out firmly for Allah as just witnesses; and let not the enmity and hatred of others make you avoid justice. Be just: that is nearer to piety.’»⁶⁹ Denne fatwaen tar til ordet for å behandle alle ikke-muslimer med rettferdighet, på den måten vil muslimer unngå Allahs vrede. Andre fatwaer oppfordrer derimot muslimer til å ta avstand fra alle ikke-muslimer, inkludert jøder og kristne, med henvisning til Koranen og hadith. Ikke-muslimer blir omtalt i overveldende negative vendinger. Syv fatwaer i utvalget kaller jøder og kristne de verste skapninger: «... any Jew or Christian who does not embrace Islam should be considered and designated as a Kafir (disbeliever) as well as an enemy of Allah, His Messenger and the

⁶⁷ Ulamarådet, «Permissibility of dealing with Jews and Christians as People of the Book.» (Fatwanr. 6991)

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Ulamarådet, «Opposing the enemies among the Jews, Mushriks, and other non-Muslims.» (Uten fatwanr.)

Mu'minin (believers)... They are the worst of creatures.»⁷⁰ Noen er mer konfronterende enn andre og siterer Koranen: «'... then kill the mushrikun wherever you find them, and capture them and besiege them, and lie in wait for them in every ambush...'»⁷¹ Med mindre ikke-muslimer omfavner troen på Allah, kan de drepes: «Their blood and properties are not inviolable without this.»⁷² Til tross for at dette gjentas flere ganger, nevner de fleste fatwaene utelukkende straff i livet etter døden for jøder, kristne og vantroende: «Any deeds characteristic of Kufr (disbelief) deserve eternal punishment in Hellfire. Anyone who dies a Kafir (disbeliever) will eternally abide in Hellfire, such as the Jews, Christians, and communists...»

Saudiarabiske myndigheter krever ikke *jizyah* fra bokens folk som oppholder seg eller arbeider i landet i dag. Årsakene til dette er ukjente for meg, men i fatwaene varierer omtalen av jødedom og kristendom mellom anerkjennelse av disse som åpenbarte religioner (som jo er betingelsen for at de anses som bokens folk) som ikke lenger er gyldige, og uekte religioner. Oppfattes de som uekte religioner kan dette diskvalifisere jøder og kristne til *dhimmi*-beskyttelse. Det vil da ikke være grunn for å kreve *jizyah*, og religionsfriheten til jøder og kristne står i fare. *Dhimmi*-reglene innebærer at jøder og kristne får bygge egne gudshus, dog med visse begrensninger. Dersom de ikke betaler *jizyah*, kan det derfor være lettere å nekte bokens folk å bygge gudshus. Følgelig er det en tilsynelatende motsetning mellom anerkjennelsen av *dhimmi*-reglene og forbudet mot å bygge ikke-muslimske bedehus i Saudi Arabia. Én fatwa i utvalget omhandler ikke-muslimske bedehus, skrevet av stormufti al-Shaykh. Han gjentar at jøder og kristne er de verste skapninger, og hevder at ikke-muslimske bedehus er hus der vantro blir praktisert. Da det er en plikt å forby vantro, vil det derfor være forbudt å tillate bygging av ikke-muslimske gudshus. Han oppfordrer derfor til ødeleggelse av samtlige ikke-muslimske bedehus på hele den arabiske halvøy. I tillegg påpeker al-Shaykh at det ifølge Profeten ikke skal være mer enn én religion på den arabiske halvøy - islam: «'There should not be two religions together in the Arabian Peninsula.'»⁷³ Fatwaen fikk mye negativ omtale i vestlige medier i mars og april 2012, men også saudiere reagerte på oppfordringen. I en e-post jeg har fått tilgang til, hevder en saudiarabisk professor i islamsk jus at et slikt

⁷⁰ Ulamarådet, «Behave leniently and kindly with her.» (Fatwanr. 19402)

⁷¹ Ulamarådet, «Allah enjoined Jihad and made it obligatory for Muslims.» (Uten fatwanr.)

⁷² Ulamarådet, «Purpose of Jihad.» (Uten fatwanr.)

⁷³ Ulamarådet, «Ruling on building temples in the Arabian Peninsula.» (Fatwanr. 21413)

forbud ikke hører hjemme i islam. Kritikken av stormuftien er forsiktig, men ved å fortelle historier om religionsfrihet i tidlig islamsk historie forsøker professoren å dysse ned stormuftiens oppfordring om å ødelegge kirker.

At ikke-muslimer ikke får oppholde seg på den arabiske halvøy nevnes i til sammen fem fatwaer, og bryter dermed også prinsippet i *dhimmi*-reglene. Den følgende fatwaen kommer med en klar oppfordring til myndighetene i Saudi Arabia og andre land på halvøya. Utdraget begynner med et utsagn fra Profeten:

«‘No two religions should exist together in the (Arabian) Peninsula.’ ... Hence it is obligatory on the rulers to carry out this commandment... So, the rulers in Saudi Arabia, in Gulf countries and in all areas of the Peninsula, are required to strive in driving out all the Christians, Buddhists, idolators, Hindus, and other Kafirs (disbelievers), and to bring in Muslims only.»⁷⁴

I tillegg til bedrifter som ansetter fremmedarbeidere, er det svært vanlig at saudiere ansetter ikke-muslimer som hushjelper og sjåførere, og fatwaene advarer mot dette. Den følgende fatwaen hevder at det setter muslimers tro og manerer i fare: «[It] leads to noxious consequences that are clear to any sane person.»⁷⁵ Fatwaen hevder videre at muslimer undervurderer faren ved å ansette ikke-muslimer, og slår fast at det kan føre til «befriending and loving the Kafirs and imitating them in their clothing.»⁷⁶ Én annen fatwa oppfordrer til å straffe de som lar ikke-muslimer oppholde seg i landet: «We should deny them access to our land. We should also punish those who violate these rules with deterring punishments.»⁷⁷ Den krasse kritikken er rettet mot saudiske myndigheter, hvilket gjør denne fatwaen kontroversiell. Myndighetene på sin side forsøker å få flere saudiarabere i jobb, gjennom det såkalte *nitaqat*-systemet, som innebærer at bedrifter som ikke har et visst antall saudiere ansatt blir kastet ut av landet. Samtidig har den saudiske arbeidsministeren uttalt at 86 % av arbeidet utført av fremmedarbeidere ikke er passende for saudiere.⁷⁸ Arbeidsministeren innrømmer dermed behovet for utenlandsk arbeidskraft, noe som gjør det umulig å følge ulamarådets oppfordringer.

⁷⁴ Ulamarådet, «The correct way and realistic method.» (Uten fatwanr.)

⁷⁵ Ulamarådet, «Engaging in the services of chauffeurs and servants.» (Uten fatwanr.)

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ulamarådet, «An important fatwa that warns against the methods of Christianization.» (Fatwanr. 20096)

⁷⁸ Arab News, «86 % jobs ‘not fit for Saudis.’» Sist oppdatert 21.12.12.

Det ser altså ut til at fatwaene er motstridende om hvordan ikke-muslimer skal behandles. Uten mulighet til å kontekstualisere de ulike fatwaene er det vanskelig å trekke konklusjon om årsaken til denne ambivalensen. Flertallet av fatwaene er likevel preget av polemikk, og alle fatwaene som omhandler ikke-muslimers tilstedeværelse er tydelige på at de ikke får oppholde seg på den arabiske halvøy. Hadde myndighetene iverksatt dette forbudet, ville det ikke være nødvendig med et forbud mot å bygge ikke-muslimske bedehus. Dette er et klart brudd på *forum externum*. At dette forbudet eksisterer kan derfor forstås som en stille aksept, et kompromiss, av ikke-muslimers tilstedeværelse i landet.

3.3. En plikt å være muslim

Som sett, synes fatwaene å legitimere drap på ikke-muslimer. Dette er fordi det er en plikt for alle å tro på Gud slik han fremstilles i islam, noe som blir påpekt i 35 fatwaer. Det slås fast at Allah skapte menneskeheten for at den skal tilbe Han Alene: «To worship Allah is the underlying reason for creating the Jinn and humankind... Accordingly, all the jinn and mankind whether Muslim or non-Muslim should adopt it.»⁷⁹ Fatwaene understreker at Muhammad var den siste profet, og at islam derfor opphever alle tidligere åpenbarte religioner. Dette er en grunnleggende tanke i islam, og et argument for påbudet om å tilbe Allah: «... there exists no true religion on earth except Islam, and that as a final religion it abrogates all previous religions and creeds. Therefore, no religion other than Islam remains on earth through which Allah may be worshipped.»⁸⁰ Det er ifølge fatwaene myndighetenes ansvar å påse at enkeltindivider faktisk er muslimer og det vil få negative konsekvenser for alle dersom de feiler:

«... it is the duty of Muslim populace, their rulers and kings, and those in charge of Muslim affairs to observe Taqwa (fear of offending Allah) and apply Shari'ah in their countries and in all their affairs... Furthermore, those in authority should take warning from what had happened in countries that opposed the Judgements of Allah and blindly imitate the West, following its way of life, which led them to disagreement, disunity, spread of evil, decrease in goodness, and increase in killing. Things are going from bad to worse in these countries... Their circumstances will not improve unless they return to Allah (Glorified be He) and follow His Straight Path,

⁷⁹ Ullamarådet, «Important advice to the whole Ummah.» (Uten fatwanr.)

⁸⁰ Ullamarådet, «Behave leniently and kindly with her.» (Fatwanr. 19402)

which He has chosen for His servants and commanded them to follow in order to enter Paradise.»⁸¹

Som fatwaen over viser gjøres lykke, suksess, stabilitet og sikkerhet til en funksjon av islam og sharia. Dette poengteres i hele 43 fatwaer. Som incentiv styrker dette argumentet om at det er obligatorisk å være muslim. Saudi Arabia fremstilles som kroneksempelen som illustrerer denne koblingen:

«O Muslims, O visitors of Allah's Sacred House! You here witness the graces of security and stability, with which Allah blessed these dear lands. Thanks to the Grace and Bounty of Allah, this country enjoys matchless security and stability. People are stable and enjoy the grace of security that Allah granted them. This is due to the resort to Shari'ah judgement, execution of Hudud (ordained punishments for violating Allah's Law), establishing the Shari'ah of Allah, and resorting to the judgement of Shari'ah all over the country. This land thus became the example of security and stability. Indeed, the gift of security is great and it comes next to Islam, as no grace is better after Islam but it.»⁸²

Suksessen blir muslimer til del både i denne verden, ved at de seirer over de vantroende, og i det hinsidige, da Allah vil være fornøyd med dem på den siste dag: «This is victory to the believers and humiliation to the disbelievers.»⁸³ De vantroende vil bare oppleve suksess dersom de lar seg omvende til islam: «Those who have knowledge should call others to Islam. Those who respond to the call and accept Islam gain perfect happiness, consummate mercy, Paradise and salvation from Hell whereas those who turn away and refuse to accept the call experience failure, regret, bad consequence, and painful torment on the Day of Judgement.»⁸⁴ Niogtyve fatwaer omtaler muslimers plikt til å omvende ikke-muslimer til islam, og av disse understreker ni stykker at en skal benytte seg av fredelige metoder. På den måten vil gode holdninger til islam spres og religionen vil bli mer attraktiv: «If the Du'ah [kallet til islam] represents Islam truly freely, humankind will accept it. Hardship and failure occurred only because of the bad and distorted representation of this religion.»⁸⁵ Et lite antall fatwaer understreker at muslimer ikke skal ta saken i egne hender dersom misjoneringen ikke fører frem. Én fatwa foreslår at muslimer i slike tilfeller kan henvende seg til det religiøse politiet i

⁸¹ Ulamarådet, «Obligation of applying the Law of Allah and discarding anything contradictory to it.» (Uten fatwanr.)

⁸² Ulamarådet, «Khutbah of 1402 A.H.» (Uten fatwanr.)

⁸³ Ulamarådet, «Importance of religious knowledge in fighting destructive ideas (Uten fatwanr.)

⁸⁴ Ulamarådet, «Important advice to the whole Ummah.» (Uten fatwanr.)

⁸⁵ Ulamarådet, «Khutbah of 1402 A.H.» (Uten fatwanr.)

Saudi Arabia, komiteen for å fremme det gode og forhindre det onde (*committee for promotion of virtue and prevention of vice*, CPVPV). Andre fatwaer understreker at konsekvensen av ikke å la seg omvende er kamp (*fight*) eller døden.

En logisk konsekvens av at det er påbudt å være muslim, er at det er forbudt å forlate islam. En person som likevel forlater islam eller som mener at det er tillatt, er en *kafir*, en ikke-troende. Fatwaene forklarer at han skal bli tilgitt dersom han velger å vende tilbake til islam, hvis ikke skal han bli straffet.

«It is not permissible for any one either to renounce this faith or embrace Judaism, Christianity or other beliefs. ... Whoever thinks that it is permissible to renounce the Shari'ah of Muhammad (peace be upon him) ... he is a Kafir (disbeliever) by the consensus of all scholars. He should be asked to repent and should be shown the evidence (of his falsehood). If he repents, he is forgiven; otherwise he will be subject to capital punishment.»⁸⁶

Denne fatwaen gir altså muslimer en form for angrenerett ved at de kan trekke tilbake utsagnet eller handlingen. I tillegg fremmes det i et lite antall fatwaer et kunnskapspremiss; en handling kvalifiserer ikke til apostasi dersom individet ikke hadde tilstrekkelig kunnskap om islam. Både angreneretten og kunnskapspremisset gjør det mulig å unngå de strengeste straffene. Det er ikke veldig mange fatwaer om apostasi, men noen av disse legitimerer bruk av dødsstraff:

«... the Had of Riddah had been proven by authentic Hadith. For example, the Prophet (peace be upon him) said: 'It is not permissible to shed the blood of a Muslim except in three cases: (in just retaliation) a life for a life, a previously-married person who commits Zina (sexual intercourse outside marriage), and the one who changes their religion and forsakes the Jama'ah (Muslim main body).' ... He (peace be upon him) also said: ' Anyone who alters their religion, execute them.'»⁸⁷

Det er en rekke forhold som tar en muslim ut av islam, uten at muslimen nødvendigvis konverterer. Blant annet hjelper det ikke å tro på den ene Gud, dersom en gjør narr av profeten - vedkommende blir da en frafallen og en vantroende:

«... anyone who commits an act that renders him a Kafir, such as not offering Salah, mocking or insulting religion, scorning Paradise or Hell, insulting or belittling the Prophet (peace be upon him), insulting Allah or detracting for His Attributes or denying Allah's religion, all these are considered Riddah (apostasy) and anyone who

⁸⁶ Ulamarådet, «Opposing the enemies among the Jews, Mushriks, and other non-Muslims.» (Uten fatwanr.)

⁸⁷ Ulamarådet, «Ruling on denying any hadd.» (Fatwanr. 19351)

dies persisting in any of them will eternally abide in Hell as the rest of Kafirs. With regard to disobedient Muslims, they will not abide eternally in Hell.»⁸⁸

Andre handlinger som tar muslimer ut av troen, er å tilbe graver, stener og trær. Dette oppfattes som *bid'a* (innovasjoner i islam) og er praksiser som assosieres med sjiamuslimer. Slik praksis omtales imidlertid ofte uten at sjiamuslimer nevnes, og det er sjelden sjiamuslimer som gruppe blir fordømt. Én fatwa hevder imidlertid at sjiamuslimer er ekstremister og fordømmer dem på grunn av dette.

Fatwaene poengterer altså at det er en plikt å være muslim og at det er forbudt å konvertere. Dette forbudet kan imidlertid utelukkende forstås som rettet mot muslimer, mens ikke-muslimer faktisk er pålagt å konvertere - til islam. Således krenkes *forum internum* for både muslimer og ikke-muslimer. Påbudet om å være muslim og forbudet mot å konvertere må sees i sammenheng med lykken og suksessen muslimer vil oppnå i denne verden og den neste. Det er ikke bare individet som får suksess, men hele *ummaen*, det islamske fellesskapet. Da islam er synonymt med wahhabisme i fatwaene, skulle en anta at også sjiamuslimer vil være pålagt å konvertere. Gjennom den relativt forsiktige omtalen av sjiamuslimer, anerkjenner imidlertid fatwaene sjiaene som en del av *ummaen* - de anses som muslimer. På denne måten unngår ulamarådet å fordømme landets sjiabefolkning direkte. Makboul gjorde liknende funn i sin skolebokstudie. Dersom sjiamuslimer eksplisitt fordømmes vil det øke faren for *fitna* (destabilisering) da sjiabefolkningen kan gjøre opprør og den saudiske befolkningen for øvrig kan forsøke å bekjempe fienden sjiane da vil utgjøre. Således kan en unngå *fitna* ved ikke å fordømme sjiaene. Frykt for *fitna* oppgis også som årsaken til den strenge straffen for apostasi.⁸⁹

3.4. Sekularisme og religionsfrihet

Foreløpig har vi sett at ikke-muslimers religionsfrihet begrenses gjennom et forbud mot å bygge bedehus på den arabiske halvøy og ved at de ifølge en rekke fatwaer kan drepes om de ikke omfavner islam. Vi har også sett at muslimers religionsfrihet begrenses gjennom strenge tolkninger av hva som tar muslimer ut av islam. Blant fatwaene i utvalget mitt var det bare tre stykker som benyttet ordet religionsfrihet eller liknende begreper. En av disse er en fatwa som

⁸⁸ Ulamarådet, «Explaining some types of shirk that entail eternity in Hell.» (Uten fatwanr.)

⁸⁹ Makboul, «Tawhid,» 45-46.

svarer på *mustafiens* spørsmål om sekularisme. Fatwaen, som er svært kort, setter likhetstegn mellom sekularisme, skillet mellom stat og religion og religionsfrihet, og advarer mot sekularister og «andre korrupte trosretninger» på det sterkeste: «Secularism and other corrupted beliefs are immoral and bad calls which people must avoid, reveal its falseness, explain its danger and warn people against its evil because its evil is great and its danger is tremendous. We ask Allah (Exalted be He) for sanity and safety from its evil and the evil of its advocates.»⁹⁰ Fatwaen er, interessant nok, helt uten sitater fra Koranen, hadith eller religiøs lærde. Det gis ingen argumenter for hvorfor sekularisme og religionsfrihet er negativt, og tross den negative ordbruken, oppfordres det ikke til konfrontasjon.

3.5. Begrensninger for alle

Sammenliknet med grunnordningen er fatwaene mer eksplisitte i bruddene på religionsfriheten. Mens grunnordningen først og fremst er problematisk med tanke på manglende beskyttelse av ikke-muslimers rettigheter, begrenser fatwaene *forum internum* og *forum externum* både muslimer og ikke-muslimer. Ikke-muslimer er ikke beskyttet mot tvangskonvertering og de er svært begrenset i utøvelsen av sin tro, da de ikke får bygge egne bedehus. Muslimer har ikke frihet til å endre eller frasi seg sin religion, og risikerer livet om de gjør det. Også i utøvelsen av religionen er muslimer begrenset, da en lang rekke handlinger tar muslimen ut av islam. Den spirituelle friheten er svært begrenset gjennom den strenge tolkningen av islam. Fatwaene er riktignok ambivalente i omtalen av både jøder, kristne, vantroende, misjonering, frafall med mer. Dette understreker svakhetene med å begrense menneskerettigheter ved å henvise til sharia, slik det blir gjort i grunnordningen. Senere ville det komme frem at denne ambivalensen reflekteres i inkonsekvent praksis (jf. kapittel 4). Fatwaene har vært stumme om ikke-muslimers frihet til å misjonere, undervise sine barn i egen tro og annen religionsutøvelse utenfor bedehus. Intoleransen som formidles er likevel så sterk at det er lite trolig at ikke-muslimer vil kunne praktisere sin tro åpenlyst. Den negative omtalen av ikke-muslimer signaliserer at religiøs pluralisme ikke blir godtatt, noe som fører til at de som tilhører andre religioner blir en utsatt gruppe i det saudiarabiske samfunnet. Langt på vei formidler fatwaene at heterodoksi er uønsket i Saudi Arabia og de intolerante holdningene øker faren for diskriminering av alt ikke-wahhabittisk. Fatwaene tegner således

⁹⁰ Ulamarådet, «Secularism and religious freedom.» (Fatwanr. 18396)

et dårlig bilde av religionsfrihetens vilkår i Saudi Arabia. Det er likevel viktig å huske på at fatwaene ikke automatisk har lovgivende makt eller at de blir fulgt opp i praksis av de som leser dem. Tilstedeværelsen av det store antallet ikke-muslimske fremmedarbeidere er et eksempel på dette.

Jeg her nå gjennomgått de åpenbarte juridiske kildene. I fortsettelsen er det naturlig å undersøke religionsfrihet i praksis og hvorvidt det er samsvar mellom juridiske og faktiske forhold.

4. Kampen mot heterodoksi

Tidligere i oppgaven har jeg redegjort for religionsfrihetens vilkår i den saudiske grunnordningen og i offisielle fatwaer. Jeg viste at begge disse kildene er problematiske og på noe ulikt vis bryter med ulike aspekter ved religionsfrihet. I dette kapittelet vil jeg ta for meg faktiske forhold, og undersøke hvorvidt religionsfrihet anerkjennes i praksis eller ikke. Jeg vil først ta for meg forholdene til statsborgere, deretter fremmedarbeidere og til slutt besøkende under pilegrimsreisen.

4.1. «Homodoksi»

Statlig press for religiøs konformitet

Som vi så i utenriksdepartementets omtale av grunnordningen skal staten beskytte samfunnet mot religiøs heterodoksi. Ikke uventet finnes det derfor i praksis et sterkt statlig press for religiøs konformitet. Dette presset går utover både sunnimuslimer som ikke tilhører wahhabislam og sjiamuslimer. Presset for religiøs konformitet kommer blant annet til syne i forbudet mot kritikk av wahhabismen. Statsborgere som bryter dette forbudet risikerer trakassering, trusler og fengsling, anklaget for blasfemi eller apostasi. I anledning Profetens fødselsdag, februar 2012, publiserte 23 år gamle Hamza Kashgari det som av mange saudiere blir ansett som blasfemiske ytringer på nettstedet Twitter: «... jeg har elsket ting ved deg, og jeg har hatet ting og det er mye jeg ikke forstår...» (*ahbabbtu ashya' fika, wa-karahtu ashya' ukhra, wa-lam afham al-kathir*) og «... jeg vil aldri be for deg (*lan usalli alayka*).»⁹¹ Reaksjonene var umiddelbare. Ytringene fikk mer enn 30.000 reaksjoner i løpet av 24 timer på Twitter alene, mange var svært negative. Kashgari ble beskyldt for blasfemi og apostasi og mange krevde at han skulle bli straffeforfulgt og henrettet: «The only choice is for Kashgari to be killed and crucified in order to be a lesson to other secularists.»⁹² Etter seks timer slettet Kashgari *tweetene* og ba om unnskyldning for det han hadde skrevet. Til tross for dette vokste Facebook-gruppen «Saudi people want punishment for Hamza Kashgari» til mer enn 25.000 medlemmer. Til sammenlikning hadde kampanjen «End death call for Saudi poet and

⁹¹ France 24, «Saudi journalist's deportation and arrest spark online outrage.» Sist oppdatert 13.2.2013. Min oversettelse fra arabisk.

⁹² Sitert i National Post, «Saudi blogger Hamza Kashgari jailed, may face execution after tweets about Muhammad.» Sist oppdatert 12.2.2013.

blogger» mindre enn 8000 underskrifter på samme tidspunkt.⁹³ Shaykh Nasser al-Omar, en saudiarabisk religiøs lærer, godtok ikke Kashgaris unnskyldning. Al-Omar hevdet den var falsk (uttrykt i «kalde ord», *bi-kalimaat baarida*). Al-Omar frykter Allah vil straffe muslimer for Kashgaris uttalelser, og oppfordret kongefamilien og domstolene til å ta affære. Han påpekte at enhver som forbanner Allah og profeten må straffes, selv om vedkommende angrep.⁹⁴ Shaykhens uttalelser bryter dermed med fatwaene, som presiserer at de som ber om unnskyldning, skal tilgis. Mine egne informanter kritiserte også Kashgari for det han hadde gjort. Éi jente fokuserte utelukkende på at det går en grense for hva en kan si offentlig og mente at Kashgari krysset denne da han kritiserte Profeten: «There's a red light!» Hun la til: «[I]f someone wrote bad stuff of Jesus you would get really upset right? Yeah, so [it's] the same for us with Prophet Muhammad.»⁹⁵ Sammenlikningen med Jesus er interessant, da den avslører at jenta oppfatter begrensninger på ytringsfriheten som universelle, og dermed helt naturlige, samt at hun oppfatter behandlingen av Kashgari som legitim og rettferdig. De tre andre jentene jeg intervjuet mente derimot at alle har en viss ytringsfrihet, men de påpekte at han visste hva slags reaksjoner det ville skape, og at han derfor bare kan takke seg selv: «I'm not with them who arrest him, he's free, he can say whatever he wants. But he's to blame... He definitely knows that it's forbidden to say so.»⁹⁶

Reaksjonene var så alvorlige at Kashgari så seg nødt til å flykte, i frykt for sitt eget liv. I Malaysia, på vei til New Zealand, ble han arrestert og sendt tilbake til Saudi Arabia. Interessant nok ble han ikke anklaget for blasfemi, men for å skape offentlig uro. I fengselet har han fått opplæring i å uttrykke sine meninger uten å skape konflikt og å såre andres følelser. Han er fremdeles fengslet, visstnok for sin egen beskyttelse, da mange ønsker å drepe ham.⁹⁷ Det er uvisst når saken mot Kashgari skal prøves for retten.

En kan spørre seg hvorfor saudiarabere reagerer så sterk på konformitetsbrudd som Kashgaris ytringer. Svaret ligger muligens delvis i undervisningen som blir gitt på skolen. I offentlig

⁹³ Guardian, «Those who threaten 'Twitter blasphemy' writer Hamza Kashgari should stop and remember what Islam is for.» Sist oppdatert 17.2.2013.

⁹⁴ YouTube, «Saudi sheikh weeping as he demands that Saudi columnist Hamza Kashgari gets executed.» Lastet opp 7.2.2013.

⁹⁵ «Jasmina,» 14.4.2012, Riyadh.

⁹⁶ «Mariam,» 23.3.2012, Riyadh.

⁹⁷ USCIRF, «Annual report on international religious freedom, 2013.» Forfattet april 2013.

barneskole blir det gitt minimum ni timer undervisning i wahhabisme i uken.⁹⁸ Dette utgjør i underkant av 30 % av all undervisning. Forøvrig blir det ikke gitt undervisning i andre religioner, og de finnes ingen alternativ religionsundervisning for barn som ikke tilhører wahhabismen.⁹⁹¹⁰⁰ Religionsundervisningen er preget av læren om *tawhid* (absolutt monoteisme) og dens antitese *shirk* (polyteisme). Det blir gitt eksempler på ulike former for *shirk*, som gjerne assosieres med ikke-wahhabittisk praksis. Makboul argumenterer for at saudiere gjennom religionsundervisningen lærer å identifisere seg med de som følger *tawhid* og distansere seg fra de som assosieres med *shirk* og *kufr* (vantro). Hat, og noen ganger vold, mot ikke-wahhabitter blir promotert i skolepensum, til tross for at det arbeides med å fjerne intolerante referanser i skolebøkene. Et sterkt «oss» defineres basert på felles tro.¹⁰¹ De som kritiserer denne troen, vil derfor implisitt kritisere hele fellesskapet og dens medlemmer. Sett i sammenheng med de sterke holdningene som formildes i fatwaene, kan dette være med på å forklare de sterke reaksjonene.

Diskriminering i kampen mot heterodoksi

Sjiamuslimer, som utgjør Saudi Arabias største religiøse minoritet, opplever omfattende og systematisk diskriminering basert på religiøs tilhørighet. For det første har de ikke tilgang på tilpasset religionsundervisning, selv ikke i sjia-dominerte områder. Videre diskrimineres de ved opptak til høyere utdanning og ved ansettelse i utdanningssystemet. For eksempel er bare 2 % av professorene ved universitetet i al-Ahsa sjiamuslimer, til tross for at 50 % av byens befolkning er det.¹⁰² Liknende mønstre kan en finne i offentlig forvaltning, der det er svært få sjiamuslimer ansatt på høyere nivåer, særlig i sikkerhetsbyråene. I 2011 var det ingen sjiamuslimer i regjeringen.¹⁰³ På arbeidsmarkedet opplever sjiamuslimer at de blir erstattet av dårligere kvalifiserte sunnimuslimer. Det er derfor trolig med rette at de rapporterer om frykt for at det vil påvirke karrieren negativt, dersom de opplyser arbeidsgiver om at de er sjiaer.¹⁰⁴

⁹⁸ Makboul, «Tawhid.» 65, tabell 3.

⁹⁹ USCIRF, «Annual report on international religious freedom, 2012.» Forfattet mars 2012. 161.

¹⁰⁰ Det er mulig å få fritak fra religionsundervisningen i privatskoler, men det er ikke mulig å etablere private religionskoler som ikke er basert på wahhabisme; U.S. Department of state, «Religious freedom 2011.» 8.

¹⁰¹ Makboul, «Tawhid.» 35.

¹⁰² U.S. Department of state, «Religious freedom 2011.» 12

¹⁰³ USCIRF, «Religious freedom 2012.» 161.

¹⁰⁴ U.S. Department of state, «Religious freedom 2011.» 13, 16.

I byene Qatif og al-Ahsa fantes det i 2011 seks sjiamuslimske dommere med tillatelse til å anvende den sjiitiske Jafari-lovskolen i familie-, arv- og legatlovgivning. Sjiadomstolenes autoritet svekkes imidlertid av at domsavsigelsene kan oppheves av en sunnidomstol, samt at myndighetene kan velge ikke å implementere dem. Sjiamuslimer utenfor Qatif og al-Ahsa har ikke mulighet til å benytte seg av sjiadomstolene¹⁰⁵ og opplever diskriminering i sunnidomstoler gjennom den strenge behandlingen sakene deres får.¹⁰⁶ Et konkret tilfelle som illustrerer dette, er saken mot den saudiske statsborgeren Hadi al-Mutif, som tilhører ismaili-islam. I 1993, 18 år gammel og så vidt i gang med politiutdannelse, var al-Mutif og andre rekrutter samlet til kveldsbønn. Da imamen sa «La oss be for Profeten», skal al-Mutif, etter anklagene, ha lagt til «... og hans penis.» Penis-kommentaren er visstnok en ikke uvanlig spøk som blir brukt for å få andre til å le på upassende tidspunkt. Journalist i *The Guardian*, Brian Withaker, har funnet at minimum to andre har fått problemer på grunn av den samme spøken. Én av disse, som også er ismaili-muslim, ble straffet med 14 år i fengsel og 4.000 piskeslag.¹⁰⁷ Som straff for spøken bestemte skolen at Al-Mutif måtte stå under det saudiske flagget i to timer. En inspektør fra militæret som var på besøk ved skolen den dagen, anmeldte imidlertid al-Mutif til politiet.¹⁰⁸ Al-Mutif hevder han ble torturert og han tilbragte ett år i militært fengsel. I 1996 ble han dømt til døden for apostasi. Al-Mutif anket saken. Etter en seks måneder lang psykiatrisk utredning, ble det slått fast at al-Mutif hadde blitt traumatisert i barndommen og at han ikke var strafferettslig tilregnelig. En rettslig komité overstyrte dette, hvor et av medlemmene visstnok skal ha uttalt at de måtte benytte muligheten til «å sette et eksempel,» uavhengig av om al-Mutif var skyldig eller ikke.¹⁰⁹ Diskrimineringen av al-Mutif har vært tydelig i hele prosessen og fremheves som en av årsakene til at han ble dømt så strengt. Blant annet skal en av dommerne ha sagt at ismailier er en korrupt minoritet som ikke hører hjemme i islam.¹¹⁰ Al-Mutif, som hele tiden har hevdet sin uskyld, satt fengslset helt til han ble benådet av kongen i 2012.

Sjiaenes mulighet til å praktisere sin religion blir også begrenset. I motsetning til wahhabi-moskeer, blir ikke sjiamoskeer finansiert av saudiske myndigheter. Det rapporteres dessuten

¹⁰⁵ U.S. Department of state, «Religious freedom 2011.» 3-4.

¹⁰⁶ USCIRF, «Religious freedom 2012.» 161.

¹⁰⁷ Guardian, «A bad joke.» Publisert 14.9.2006.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Human Rights Watch, «Saudi Arabia: Pardon Isma'ili sentenced to death.» Publisert 10.10.2006.

¹¹⁰ Ibid.

om at sjiamoskeer blir stengt og at det er vanskelig å få tillatelse til å bygge nye.¹¹¹ I tillegg fortsetter ødeleggelsen av historiske steder som er forbundet med sjiamuslimsk praksis. Sjiamuslimer holdes videre utenfor religiøse medieprogrammer drevet av myndighetene, det har vært sporadiske forbud mot å importere sjiamuslimsk litteratur og sjiamuslimske nettsider har blitt stengt.¹¹²

Til tross for store utfordringer meldes det om bedringer i sjiaenes situasjon. I 2003 var sjiamuslimenes status tema i den nasjonale dialogen og i 2005 fikk de stemme ved og stille til kommunevalg. Da bare muslimer får være statsborgere og bare statsborgere får delta i valgene, innebar dette, ifølge DeLong-Bas, en offisiell anerkjennelse av sjiaer som muslimer.¹¹³ Sjiamuslimer får nå ta del i *shura*-rådet (lovgivende forsamling) og i dag er fire av de 150 medlemmene sjiamuslimer (én av disse fire er kvinne).¹¹⁴ Sjiamoskeer får nå kalle inn til bønn på sjiaislamsk vis og i Qatif har de mulighet til å markere *ashura*-høytiden uten innblanding fra myndighetene. Sjiamuslimer i andre deler av landet har imidlertid ikke denne muligheten.¹¹⁵ Således begrenses sjiamuslimenes mulighet til å uttrykke sin identitet til homogene sosiale kontekster der sjiamuslimer er i majoritet.¹¹⁶

Uklar praksis i kampen mot apostasi

I januar 2009 ble Hamoud al-Amri, en saudiarabisk konvertitt, arrestert for å diskutere sin kristne tro på bloggen sin. Han ble løslatt i mars samme år, etter at saken fikk internasjonal oppmerksomhet, men med et forbud mot å forlate landet og å opptre i media.¹¹⁷ Al-Amri skal visstnok kalle seg for Mekka-pastoren, og i februar 2012, like etter at Kashgari var blitt arrestert, ble det meldt om at også al-Amri hadde fornærmet Profeten på Twitter.¹¹⁸ Hva som skjedde med al-Amri er uvisst, men han har ikke blitt stilt for retten for apostasi eller blasfemi. Det amerikanske utenriksdepartementet rapporterer om at ingen har blitt henrettet

¹¹¹ USCIRF, «Religious freedom 2012.» 162; U.S. Department of state, «Religious freedom 2011.» 7.

¹¹² U.S. Department of state, «Religious freedom 2011.» 11-12.

¹¹³ DeLong-Bas, «Wahhabism and the question of religious tolerance», 20-21, note 24.

¹¹⁴ BBC, «Saudi Arabia's king appoints women to Shura council.» Publisert 11.1.2013.

¹¹⁵ USCIRF, «Religious freedom 2012.» 162; U.S. Department of state, «Religious freedom 2011.» 10-11.

¹¹⁶ Laurence Louër, «Shi'i identity politics in Saudi Arabia,» i *Religious minorities in the Middle East: Domination, self-empowerment, accommodation*, red. Ang Nga Longva og Anne Sofie Roald (Leiden: Brill, 2012) 222.

¹¹⁷ USCIRF, «Religious freedom 2012.» 163.

¹¹⁸ Al-Bawaba, «'Makkah pastor' Saudi offends with Prophet-insulting tweets.» Publisert 29.2.2012.

for apostasi eller blasfemi de siste årene,¹¹⁹ men ved å være åpen om sin kristne tro, tar al-Amri likevel en stor risiko. I 2008 ble 26 år gamle Fatima al-Mutairi drept av sin familie, etter at det ble kjent at hun hadde konvertert til kristendommen. Hun skal ha fått tungen skåret ut og blitt brent levende.¹²⁰ Dette eksempelet illustrerer at enkelte konservative muslimer er villige til å ta saken i egne hender før myndighetene griper inn.

Abdullah og Hassan Saeed, forfattere av boka *Freedom of religion, apostasy and islam*, påstår at det historiske forholdet mellom islam og kristendom delvis er årsaken til frykten for apostasi i muslimske land i dag. Som misjonerende religioner har islam og kristendom konkurrert mot hverandre og i mange år har større deler av den islamske verden blitt kontrollert av kristne europeere. Selv om Saudi Arabia aldri ble kolonialisert, har landet blitt modernisert og frykten for vestliggjøring, sekularisering og spredning av kristendom er stor. I tillegg hevder Saeed og Saeed at apostasi dreier seg om ære:

«Being a Muslim means being part of the ‘tribe’ which confers certain rights. One’s life depends on this affiliation to the tribe; outside this tribe there is no real existence as such. By converting, a Muslim is not only deserting a religion but also their tribe. Such a conversion is seen as bringing dishonour upon the community of Muslims, including one’s immediate and extended family.»¹²¹

Religionshistoriker og førsteamanuensis Kari Vogt påpeker dessuten at oppfatningen om at islam er mer enn en religion - det er også en sosial og politisk orden - fører til at apostasi blir ansett som høyforræderi. De strenge straffene er således ment å ha en preventiv virkning. Da apostasi anses som en politisk handling og kvinners ytringer ikke hører hjemme i politikken, forbyr lovskolene henrettelse av kvinner for frafall. De skal i stedet fengsles til de angrer.¹²²

I likhet med fatwaene synes myndighetenes praksis i forhold til blasfemi og apostasi å være noe inkonsekvent. Det samme kan for øvrig hevdes om den saudiske befolkningen. En kan spørre seg hvorfor blasfemiske uttalelser ble potensielt livsfarlige for Kashgari, mens al-Amri tilsynelatende ikke fikk noen reaksjoner. Al-Amris valg av kallenavn, Mekka-pastoren, må forstås som en provokasjon, og en kan unders over hvorfor dette ikke utøste protester i befolkningen. Konformitetspresset som både wahhabitter og ikke-wahhabitter blir utsatt for

¹¹⁹ U.S. Department of state, «Religious freedom 2011.» 3.

¹²⁰ Marshall, Gilbert og Shea, *Persecution: The global assault on Christians*, 158-159.

¹²¹ Saeed og Saeed, *Freedom of religion, apostasy and islam*, 118-119.

¹²² Kari Vogt, *Islam: Tradisjon, fundamentalisme og reform* (Oslo: Cappelen, 2005) 133.

og diskrimineringen av sjiamuslimer avslører en mangelfull beskyttelse av både *forum internum* og *forum externum*.

4.2. «De er her for å jobbe, ikke be»

I likhet med sjiamuslimer opplever også fremmedarbeidere en omfattende diskriminering basert på religiøs tilhørighet. I visumsøknaden må en oppgi religiøs tilhørighet og signere på en erklæring som redegjør for konsekvensene ved å lyve om dette. Erklæringen opplyser om at det er forbudt å importere religiøst (og politisk) materiale «whether for personal use or otherwise.»¹²³ Grensevakter og CPVPV har imidlertid ikke hjemmel til å beslaglegge slikt materiale, og forbudet blir ikke håndhevet like strengt som tidligere.¹²⁴ Fremmedarbeidere må dessuten bære et identitetskort (*iqama*) utstedt av saudiske myndigheter, hvor det i tillegg til navn og arbeidsplass, er oppgitt om personen er muslim eller ikke.

Ulamarådets oppfordring til å forby ikke-muslimske bedehus har blitt fulgt opp i praksis. I tillegg nektes religiøst personell visum og får derfor ikke adgang til landet. Dette har særlig betydning for katolikker og medlemmer av andre trossamfunn med behov for regelmessig kontakt med presteskapet. Til tross for at myndighetene har uttalt at ikke-muslimske fremmedarbeidere får lov til å utøve sin religion privat, rapporteres det om flere tilfeller der gudstjenester har blitt avbrutt, visstnok fordi gudstjenestene har vært høylytte og holdt for mange ganger på samme sted.¹²⁵ USCIRF hevder at informasjon om saker der personer har blitt arrestert på grunn av privat religionsutøvelse, ikke blir offentliggjort for å øke sannsynligheten for løslatelse.¹²⁶ Det finnes likevel flere kjente saker, deriblant to tilfeller der et større antall etiopiere har blitt arrestert. Det første av disse tilfellene skjedde i Jedda i desember 2011, da 35 etiopiere ble arrestert for privat religionsutøvelse og ulovlig omgang mellom ugifte personer av motsatt kjønn. Human Rights Watch snakket med flere av etiopierne mens de fremdeles satt i fengsel. Disse hevdet at mennene ble banket og kalt vantroende og at kvinnene ble utsatt for ureglementerte underlivsundersøkelser.¹²⁷ Etter ni

¹²³ Vedlegg 1.

¹²⁴ USCIRF, «Religious freedom 2012.» 166; U.S. Department of state, «Religious freedom 2011.» 7, 16.

¹²⁵ USCIRF, «Religious freedom 2012.» 164-5; U.S. Department of state, «Religious freedom 2011.» 8.

¹²⁶ USCIRF, «Religious freedom 2012.» 165.

¹²⁷ Human Rights Watch, «Saudi Arabia: Christians arrested at private prayer.»

måneder i fengsel ble samtlige etiopiere deportert i august 2012.¹²⁸ Det andre tilfellet skjedde i februar i år, i Dammam, øst i landet. 53 etiopiere ble arrestert og to av dem ble stilt for retten samme dag, anklaget for å konvertere muslimer til kristendommen.¹²⁹ Dette er svært alvorlige anklager og det gjenstår å se hva utfallet av rettssaken blir.

Begrensningene på ikke-muslimers religionsutøvelse formidler en holdning om at fremmedarbeidere er i Saudi Arabia for å jobbe, ikke be. Dette synes å være en noe dobbeltmoralisk holdning fra myndighetenes side, da de stiller strenge krav til saudiaraberes religiøse praksis. Holdningen avslører også manglende respekt for fremmedarbeiderne som Saudi Arabia faktisk er helt avhengig av. For øvrig blir ikke ikke-muslimer blant fremmedarbeidere pålagt å følge alle islamske påbud og forbud. Dette gjelder først og fremst islamske ritualer som de fem søyler; ikke-muslimer er fritatt fra å be, faste under Ramadan, utføre pilegrimsreisen eller betale *zakah* (almisse).¹³⁰ På tross av diskriminering har ikke-muslimer mulighet til å leve i tråd med en selvvalgt tro. Således anerkjennes deres rett til *forum internum*. *Forum externum* er derimot så å si helt begrenset da selv ikke privat religionsutøvelse kan foregå uforstyrret.

4.3. Pilegrimer

Islam er en utrolig viktig del av den saudiske identiteten. Kongen smykker seg med tittelen vokter av de to hellige byer (*khadim al-haramayn al-sharifayn*), Mekka og Medina, muslimer vender seg mot Mekka i bønn og flere millioner muslimer reiser dit på *hajj* (pilegrimsreise) hvert år. Dette er en stor kilde til stolthet i Saudi Arabia. Tross alt dette opplever tilreisende, især sjiamuslimer, diskriminering og trakassering i forbindelse med *hajj*. Ett eksempel er irakeren Mansor al-Maribe, som har australsk statsborgerskap. Al-Maribe ble arrestert i Medina i november 2011, da han ba sammen med en gruppe andre sjiamuslimer.¹³¹ Han skal visstnok ha lest høyt fra en bok som fornærmet Profetens følgesvenner, noe er forbudt i Saudi

¹²⁸ New American, «Saudi Arabia deports 35 Ethiopian Christians it detained.» Publisert 9.8.2012.

¹²⁹ World Evangelical Alliance, «Saudi Arabia arrests 53 Ethiopian Christians at private worship service.» Publisert 11.2.2013.

¹³⁰ Det er dog strengt forbudt å spise eller drikke i offentlighet under Ramadan, og ikke-muslimer er nektet inngang i Mekka, som er pilegrimenes mål.

¹³¹ Australian, «Mansor Almaribe, who was imprisoned for blasphemy in Saudi Arabia, has returned home.» Publisert 13.1.2012.

Arabia.¹³² Han ble dømt til 500 piskeslag og ett år i fengsel for blasfemi. Etter at den australske ambassaden i Riyadh involverte seg i saken, ble straffen redusert til 75 piskeslag og etter bare to måneder i fengsel returnerte han til Australia.¹³³

Dette er ikke et enestående tilfelle; det har blitt meldt om flere hendelser der sjiamuslimer har blitt trakassert og arrestert under *hajj*. Diskrimineringen av sjiamuslimer må ses i sammenheng med Saudi Arabias vanskelige forhold til Iran, som er forårsaket av konkurrerende ideologiske og geopolitiske målsettinger.¹³⁴ Saudiske myndigheter ser med skepsis på sin egen sjiabefolkning og frykter at de allierer seg med det sjia-islamske regimet i Iran. Om denne frykten er begrunnet eller ikke er ikke av relevans her. Poenget er at frykten og skepsisen stikker så dypt at Saudi Arabia er villig til å risikere sitt eget omdømme gjennom dårlig behandling av religiøse minoriteter på pilegrimsreise. Ved siden av ønsket om et religiøst sett homogent samfunn, kan dette forklare diskriminering mot Saudi Arabias egen sjiaminoritet, samt sjiamuslimske pilegrimmer.

4.4. Mindre makt, vaklende legitimitet?

Komiteen for å fremme det gode og forhindre det onde, CPVPV (*hai'at al-amr bil-ma'ruf wal-nahi an al-munkar*), også kalt det religiøse politiet, står bak en rekke brudd på religionsfriheten i Saudi Arabia. Den ble trolig formelt opprettet i 1926,¹³⁵ men bortsett fra å veilede folket for å opprettholde offentlig moral, er innholdet i komiteens mandat fortsatt ukjent.¹³⁶ Kort fortalt er formålet å ivareta den saudiske statens identitet ved å sørge for at islamske forbud og påbud blir fulgt. Fokuset er således på spirituelle og religiøse aspekter, men er ikke utelukket til dette.¹³⁷ Komiteen, som rapporterer til kongen gjennom ministerrådet, har mer enn 15.000 ansatte.¹³⁸ Tradisjonelt har den også hatt et stort antall «frivillige.» Like etter at Abd al-Latif Abd al-Aziz al-Shaykh ble utpekt til ny leder for

¹³² Herald Sun, «Australian Mansoor Almaribe faces 500 lashes for blasphemy.» Publisert 8.12.2011.

¹³³ USCIRF, «Religious freedom 2012.» 162; U.S. Department of state, «Religious freedom 2011.» 8-9.

¹³⁴ W. Andrew Terrill, «The Saudi-Iranian rivalry and the future of Middle East security.» (Carlisle Barracks: Strategic Studies Institute, 2011) 4-5.

¹³⁵ Michael Cook, *Commanding right and forbidding wrong in Islamic thought* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000) 183.

¹³⁶ Commins: *The Wahhabi mission and Saudi Arabia*, 94-95.

¹³⁷ Ida Nicolaisen Almestad, «CPVPV i Saudi Arabia.» (Humanistisk fakultet, Universitetet i Oslo, 2011) 8, 13.

¹³⁸ USCIRF, «Religious freedom 2012.» 166. U.S. Department of state, «Religious freedom 2011.» 5.

CPVPV i begynnelsen av 2012, takket han de frivillige for innsatsen, men gjorde det samtidig klart at det ikke var behov for deres hjelp lenger.¹³⁹

CPVPVs mandat har blitt svekket de siste årene. Nå kan de ikke lenger arrestere noen uten at politiet er tilstede, holde arrestanten i mer enn 24 timer eller idømme noen straff. Likevel blir komiteen beskyldt for urettmessig trakassering, fengsling, bruk av vold og til og med drap,¹⁴⁰ uten at noen blir straffeforfulgt.¹⁴¹ I mai 2012 ble en video lastet opp på Internett som viser det religiøse politiet som forsøker å kaste en kvinne ut av et kjøpesenter fordi hun har lakkert neglene.¹⁴² I juli samme år forårsaket medlemmer av CPVPV en dødsulykke i en konflikt om volumet på radioen i bilen til en småbarnsfamilie. Dette utløste en biljakt der familiefaren omkom, hans gravide kone og to små barn ble alvorlig skadet.¹⁴³ Alt dette skjedde i religionens navn. Anklagene om trakassering og vold har riktignok gått ned de siste årene, men kritikken av CPVPV har økt, især på Internett. I januar i år stengte CPVPV en dinosaurutstilling på et kjøpesenter i Dammam, tilsynelatende uten grunn. *Hashtagen* #Dammam-Hayaa-Closes-Dinosaur-Show dukket opp på Twitter, og CPVPV ble latterliggjort. Flere twitterbrukere indikerte at komiteens medlemmer selv var forhistoriske: «They worried that people would find the dinosaurs more highly evolved than [CPVPV] themselves» og «Hello? Stone Age? We have some of your people; can you please come and collect them?»¹⁴⁴ Forøvrig har komiteen hatt en sentral posisjon i krisetider, og i frykt for at den arabiske våren skulle spre seg til Saudi Arabia, økte myndighetene pengeoverføringene til komiteen.¹⁴⁵ Til tross for svekket mandat, kritikk og latterliggjøring, som kan tyde på at dens legitimitet er svekket, har de fremdeles stor makt.

4.5. Et land til særlig bekymring

Som dette kapittelet viser er de faktiske vilkårene for religionsfrihet minst like ille som de juridiske vilkårene i Saudi Arabia. Det kan se ut til at en kombinasjon av elementer fra

¹³⁹ Saudi gazette, «Hai'a no longer needs volunteers: Al-Sheikh.»

¹⁴⁰ USCIRF, «Religious freedom 2012.» 166.

¹⁴¹ U.S. Department of state, «Religious freedom 2011.» 1.

¹⁴² Huffington Post, «Brave Saudi woman confronts religious police officer harassing her (VIDEO).» Sist oppdatert 25.5.2012.

¹⁴³ Arab News, «Haia: A license to kill?» Sist oppdatert 13.7.2012.

¹⁴⁴ Sitert i Economist, «Forced into extinction.» Publisert 21.2.2013.

¹⁴⁵ Almestad, «CPVPV i Saudi Arabia.» 18-19.

grunnordningen og fatwaene skaper et intolerant miljø med grove brudd på religionsfriheten for både statsborgere, fremmedarbeidere og pilegrimer. Bestemmelser i grunnordningen blir implementert, som for eksempel fokuset på islam i skolesystemet, og mange, men ikke alle, av oppfordringene til ulamarådet blir fulgt opp i praksis. Et eksempel på dette er forbudet mot å bygge ikke-muslimske gudshus. Selv om også privatpersoner utøver selvtekt, er det myndighetene som først og fremst står bak de grove bruddene på religionsfriheten gjennom CPVPV og rettssystemet. Bruddene er systematiske, pågående og skjerpene, og det er grunnen til at den amerikanske komiteen for internasjonal religionsfrihet, USCIRF, har anbefalt at det amerikanske utenriksdepartementet erklærer Saudi Arabia for å være et land til særlig bekymring (*countries of particular concern*, CPC) hvert år siden 2000.¹⁴⁶ I 2013 var det 15 andre land på listen over CPC-land i USCIRFs rapport, deriblant Eritrea, Iran, Kina og Nord-Korea.¹⁴⁷ Saudi Arabia er med andre ord et av de verste landene i verden når det kommer til brudd på religionsfrihet.

¹⁴⁶ Det amerikanske utenriksdepartementet har fulgt denne oppfordringen hvert år siden 2004. Dette innebærer at den amerikanske presidenten er nødt for å handle for å minke rettighetsbruddene. I 2005 ble en midlertidig waiver vedtatt av presidenten, etterfulgt av en indefinite waiver i 2006. Dette innebærer at presidenten likevel ikke trenger å gjøre noe for å bedre religionsfriheten i Saudi Arabia. USCIRF, «Religious freedom 2013.» 2-6.

¹⁴⁷ Ibid.

5. Endringer på vei?

«Man could be the cause of the destruction of this planet and everything in it. He is also capable of turning it into an oasis of peace and tranquility in which adherents of religions, creeds and philosophies could co-exist, and in which people could cooperate with each other in a respectful manner, and address problems through dialogue rather than violence».

Kong Abdullahs åpningstale, World conference on dialogue, Madrid, 2008.¹⁴⁸

Så langt i oppgaven har jeg forsøkt å vise den manglende beskyttelsen av religionsfrihet i teori og praksis. I forrige kapitel ble det klart at bruddene på religionsfrihet er alvorlige og systematiske, ofte gjennomført av CPVPV på vegne av myndighetene. Det kom også frem at mange saudiere støtter denne praksisen, og at enkelte tar loven i egne hender når de står overfor brudd på sharia. Mark Weston, forfatter av boka *Prophets and princes: Saudi Arabia from Muhammad to the present*, hevder at kongefamilien er mer progressive enn det saudiske folket.¹⁴⁹ I tråd med dette omtales kong Abdullah av mange, både i og utenfor Saudi Arabia, som reformvennlig. I dette kapitlet skal jeg se på initiativer til dialog mellom religioner, i hovedsak tatt av kong Abdullah etter at han kom til makten i 2005. Jeg stiller spørsmålet om disse initiativene signaliserer et ønske om å øke toleransen og religionsfriheten i Saudi Arabia?

5.1. Tidlige tilløp til initiativer

Ifølge Mayer var grunnordningen et resultat av at både liberale og konservative krefter i samfunnet ønsket reformer og økt respekt for menneskerettigheter på 1990-tallet.¹⁵⁰ Ønsket om reformer og rettigheter fortsatte utover 2000-tallet, og makthaverne stod overfor både økonomiske, politiske og religiøse utfordringer. Det faktum at 15 av de 19 terroristene bak angrepet mot USA 11. september 2001 var saudiske statsborgere og at det ble gjennomført flere terrorangrep innad i Saudi Arabia i årene som fulgte, førte til både et eksternt og internt press for å moderere de intolerante religiøse forholdene. For å minke presset ble kong Abdulaziz' senter for nasjonal dialog opprettet i 2003, og religiøse ledere fra en rekke ulike

¹⁴⁸ Embassy of Saudi Arabia, Washington D.C, «Initiativ for interfaith dialogue (2011).» 25.

¹⁴⁹ Weston, *Prophets and princes*, 5

¹⁵⁰ Mayer, *Islam and human rights*, 45

muslimske retninger ble samlet.¹⁵¹ Mange ulike temaer ble diskutert, deriblant religiøs toleranse. Behovet for nasjonal enhet og toleranse for ulikheter ble fremhevet på flere møter. Professor Madawi al-Rasheed, som selv er saudisk statsborger, hevdet at et av formålene med den nasjonale dialogen var å skape en *følelse* av åpenhet gjennom det hun kaller iscenesatt dialog. Til tross for lovnader om å moderere intolerante budskap i skolebøker og faktiske tiltak for å fjerne og kurse ekstreme imamer, hevder hun at denne dialogen ikke har ført til nevneverdige politiske endringer.¹⁵² I 2004 redegjorde imidlertid departementet for islamske anliggender for kongedømmets religiøse holdninger til jødedom og kristendom i en bok adressert til Vesten. Boka stadfester islams dype respekt for monoteistisk tro, etterlyser dialog på bakgrunn av felles tro, og etablerer det teoretisk-teologiske grunnlaget for en slik dialog.¹⁵³

Da kong Fahad døde i august 2005, ble tidligere kronprins Abdullah konge. Mange hadde forventninger om at Abdullah ville gjennomføre reformer, et omdømme Abdullah selv har jobbet for å etablere.¹⁵⁴ Rystet av spredningen av islamske terroristgrupper, samt økte folkelige krav om reform og demokratisering, samlet Saudi Arabia allerede i desember 2005 OICs medlemsland til et ekstraordinært møte i Mekka.¹⁵⁵ På samlingen ble den islamske *ummaens* utfordringer diskutert, og OIC så ut til å forstå at *status quo* måtte endres. Et tiårig handlingsprogram for å håndtere *ummaens* utfordringer ble utarbeidet. I programmet ble påpekt at *intersivilisasjonell* dialog og likeverd mellom mennesker er forutsetninger for internasjonal fred og sikkerhet, toleranse og fredfull sameksistens. Det ble oppmuntret til å understreke likheter og fellestrekk mellom religioner og, basert på dette, å gjennomføre interreligiøs dialog. Gjennom islamsk utdanning skal menneskerettigheter, toleranse, åpenhet, forståelse for andre religioner og kulturer promottes, og fanatisme og ekstremisme avvises. Programmet er imidlertid ikke problemfritt, da troen på islam settes som forutsetning for retten til beskyttelse:

«[We need to] underline the need to strengthen dialogue among Islamic schools, affirm the true faith of their followers and the inadmissibility of accusing them of heresy, as well as the inviolability of their blood, honour and property, as long as they believe in Allah the Almighty, in the Prophet (PBUH) and in the other pillars of

¹⁵¹ Weston, *Prophets and princes*, 435.

¹⁵² Madawi al-Rasheed, *A history of Saudi Arabia* (2. utgave) (Cambridge: Cambridge University Press, 2010) 245-247.

¹⁵³ DeLong-Bas, «Wahhabism and the question of religious tolerance», 17.

¹⁵⁴ Al-Rasheed, *A history of Saudi Arabia*, 253, 257, 262.

¹⁵⁵ Mayer, *Islam and human rights*, 46.

the Islamic faith, respect the pillars of Islam and do not deny any self-evident tenet of religion.»¹⁵⁶ (Min kursivering)

Første del av sitatet ser ut til å anerkjenne at det eksisterer ulike lovskoler i islam og at disse har krav på en viss beskyttelse. Sitatet er imidlertid vagt og redegjør ikke for hvilke lovskoler det er snakk om. Sitatet trenger ikke nødvendigvis bli tolket som at alle lovskoler blir gitt beskyttelse, det er det bare de som tror på islams søyler og selvnynnlysende prinsipper - igjen en vag formulering - som får. Dermed er det mulig, basert på dette sitatet, å opprettholde ikke bare intoleranse, men også diskriminering av lovskoler som ikke tror på disse prinsippene. Alle ikke-muslimer vil dessuten automatisk utelukkes fra denne beskyttelsen. I lys av dette ser forpliktelsen til toleranse, og muligens oppfordringen til dialog, lite troverdig ut.

5.2. En idé tar form

I november 2007 fant det første og hittil eneste møtet mellom en pave og en saudisk regent sted i Vatikanet. Pave Benedict og kong Abdullah diskuterte behovet for større samarbeid mellom jøder, kristne og muslimer, samt utsiktene til fred i Midtøsten.¹⁵⁷ På møtet presenterte kong Abdullah, visstnok for første gang, sitt dialoginitiativ, som baserer seg på oppfatningen om at dialog mellom religioner og kulturer er den eneste måten å overkomme utfordringer som alle nasjoner og folk står overfor. I etterkant av møtet uttalte kongen at han hadde presentert ideen for paven, «suggesting that we all submit to the will of God as commanded in the Torah, the Bible and the Qur'an.»¹⁵⁸ Det bor omlag én million katolikker i Saudi Arabia, og deres begrensede religionsfrihet ble ikke diskutert på møtet. Dette gjør Pavens møte med Abdullah kontroversielt, men BBC-journalist Frances Harrison har påpekt den sterke symbolikken møtet har for de som ønsker mer dialog mellom muslimer og kristne.¹⁵⁹

Bare fire måneder etter møtet med Paven, på et seminar om kultur og respekt for religioner, fremmet kong Abdullah et ønske om å samle representanter fra alle de monoteistiske religionene. Kongen skal ha fått grønt lys fra det religiøse lederskapet, og han avslørte at han

¹⁵⁶ Islamic Conference, «Ten-year programme of action.» Forfattet 7.-8.12.2005.

¹⁵⁷ Reuters, «Pope and Saudi king holds historic meeting.» Publisert 6.11.2007.

¹⁵⁸ Embassy of Saudi Arabia, «Initiativ for interfaith dialogue.» 6.

¹⁵⁹ BBC, «Historic Saudi visit to Vatican.» Publisert 6.11.2007.

hadde planer om å ta saken opp i FN.¹⁶⁰ Denne muligheten fikk han i november 2008, da Saudi Arabia sponset en diskusjon om religiøs toleranse i FNs generalforsamling. Generalsekretær Ban Ki-Moon innledet sin åpningstale med å takke kong Abdullah for hans «inspirerende initiativ», og understreket behovet for interreligiøs dialog for å bekjempe trosbasert diskriminering og rasisme. Kong Abdullah selv understreket betydningen av å forplikte seg til *vennskap* på tvers av religioner. Han påpekte at Gud sendte religion til jorden for å bringe glede til menneskeheten, og at religion derfor ikke bør brukes som et instrument for elendighet.¹⁶¹ Forpliktelsen til å anerkjenne religionsfrihet synes imidlertid fraværende i talen. I forbindelse med møtet oppfordret Human Rights Watch Saudi Arabia til å starte på hjemmebane ved å få slutt på systematisk religiøs diskriminering. Ali al-Ahmad, en saudisk sjiamuslim, kritiserte muligheten Saudi Arabia, med sine grove brudd på religionsfriheten, fikk til å gjøre seg hørt i FN: «It's like apartheid South Africa having a conference at the U.N. on racial harmony».¹⁶²

5.3. Økt aktivitet

I tiden mellom uttalelsen i mars og møtet i FN i november, hadde Saudi Arabia vært vertskap for den internasjonale islamske dialogkonferansen. De hadde også være dypt involvert i avviklingen av verdenskonferansen for dialog i Spania, som den muslimske verdensligaen (MWL) var med på å arrangere. Den islamske dialogkonferansen, der mer enn 50 land deltok, ble holdt i Mekka 4. til 6. juni 2008. Den anses som starten på kong Abdullahs dialoginitiativ.¹⁶³ Formålet med konferansen var å diskutere dialog som et middel i promoteringen av fred mellom land. I åpningstalen understreket kong Abdullah viktigheten av interreligiøs dialog, særlig i en tid da den muslimske *ummaen* kjemper mot ekstremisme.¹⁶⁴ Fokuset var imidlertid ensidig, da det gjentatte ganger ble understreket at andres aggressivitet overfor islam måtte ta slutt, samt at islam er en religion preget av toleranse og dialog: «For this reason, this invitation from your brother is to counter challenges of rigidity, ignorance

¹⁶⁰ ABC, «Saudi king to invite Jews for talks.» Publisert 25.3.2008; About.com, «King Abdullah extends interfaith olive branch.»

¹⁶¹ Embassy of Saudi Arabia, «Initiativ for interfaith dialogue.» 38-39, 42.

¹⁶² NY Times, «Saudi Arabia seeks UN platform to promote pluralism abroad.» Publisert 11.11.2008.

¹⁶³ Embassy of Saudi Arabia, «Initiativ for interfaith dialogue.» 6.

¹⁶⁴ Embassy of Saudi Arabia, Washington DC, «King Abdullah opens International Islamic Dialogue Conference in Makkah.» Publisert 4.6.2008.

and narrow-mindedness, and to make the world accommodate the concepts and the prospects of the kind message of Islam without enmity and antagonism».¹⁶⁵ Intolerante og ekstreme holdninger blant muslimer ble ikke nevnt, og talen kan forstås mer som kritikk av ikke-muslimers holdninger til islam, enn en oppfordring til dialog og toleranse *på tvers* av religioner. Gjensidighet, der alle bidrar, er fraværende. Stormufti al-Shaykh understreket i sin tale at uenighet ligger i menneskets natur og at dialog derfor er en nødvendighet for sameksistens, men heller ikke dette er en klar oppfordring til dialog. Diskusjonene som ble holdt under konferansen, gjentok innholdet i disse talene, men det ble lagt til at muslimer må knytte bekjentskap med andre religioner og kulturer og at dialog må skje uten latterliggjøring av andres tro. Et problem er imidlertid at det oppfordres til dialog med andre åpenbarte religioner, mens andre former for tro ikke nevnes.¹⁶⁶

Bare halvannen uke etter konferansen i Mekka ble arrangert, gikk konferansen i Spania av stabelen 16. til 18. juni 2008. Både islam, buddhisme, kristendom, konfusianisme, hinduisme, jødedom og shintoisme var representert. Under åpningstalen gjorde kong Abdullah seg til talsmann for alle muslimer, ved å understreke at han kom fra muslimenes kjæreste land, og søkte samtidig islamsk legitimitet bak oppfordringen til dialog. Han hevdet dessuten at religiøs pluralisme er et resultat av Guds vilje: «We all believe in one God, who sent messengers for the good of humanity in this world and the hereafter. His will, praise be to Him, was that people should differ in their faiths. If the Almighty had so desired, all mankind would have shared the same religion.»¹⁶⁷ Utsagnet er oppsiktsvekkende da det tydelig strider med oppfatningen om at det er obligatorisk å være muslim da Gud skapte mennesket for at det skal tilbe Han, og således strider med fatwaer utstedt av ulamarådet. Videre sa Abdullah at tidligere dialogforsøk hadde mislykkes blant annet fordi en hadde fokusert på forhold som skiller fremfor forhold som forener de ulike religionene. Han oppfordret derfor alle til å fokusere på felles tro på Gud, edle prinsipper og opphøyde moralske verdier, som han omtaler som «the essence of religion.»¹⁶⁸ Den saudiske stormuftien og det religiøse lederskapet for

¹⁶⁵ Embassy of Saudi Arabia, «Initiativ for interfaith dialogue.» 11.

¹⁶⁶ Embassy of Saudi Arabia, «The Makkah Appeal for Interfaith Dialogue.» Publisert 1.6.2008.

¹⁶⁷ Embassy of Saudi Arabia, «Initiativ for interfaith dialogue.» 25.

¹⁶⁸ Ibid.

øvrig deltok på den islamske dialogkonferansen i Mekka, men var så sterke motstandere av den interreligiøse dialogen at de nektet å stille opp på konferansen i Spania.¹⁶⁹

I august 2012 samlet Saudi Arabia landene i OIC til nok et ekstraordinært møte, også dette holdt i Mekka. Tema for møtet var å fremme islamsk solidaritet, og kong Abdullah la frem et forslag om å opprette et senter for dialog mellom de ulike tolkningene av islam. Senteret skal ligge i Riyadh, men har ikke enda blitt opprettet.¹⁷⁰ I november 2012 ble imidlertid Kong Abdullah bin Abdulaziz' internasjonale senter for interreligiøs og interkulturell dialog (KAICIID) åpnet. Senteret, som ligger i Wien, er et samarbeid mellom Saudi Arabia, Spania og Østerrike, og beskrives som kulmineringen av de tidligere forsøkene på dialog som har blitt beskrevet overfor.¹⁷¹ Saudi Arabias utenriksminister, prins Saud al-Faisal, var tilstede ved åpningen. Han uttrykte håp om at toleranseholdningene ved senteret skal spre seg til hans eget hjemland, der bare islam tolereres.¹⁷²

Senterets ideologiske grunnlag understreker at interreligiøs og interkulturell dialog er et viktig instrument for å fremme og opprettholde fred og samhold. Det bekrefter prinsippene i FN's menneskerettighetserklæring, især retten til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet, og et av senterets formål er å bekjempe alle former for diskriminering basert på religion eller tro.¹⁷³ Alle verdensreligioner skal være representert ved senteret. To saudiere er del av styret.¹⁷⁴

KAICIID har satt igang tre prosjekter siden det ble opprettet. «Bildet av den Andre» er navnet på en rekke konferanser som skal gjøre forsøk på å erstatte subjektive interreligiøse og interkulturelle misoppfatninger og stereotypier med mer objektive og respektfulle måter å fremstille andre religioner og kulturer.¹⁷⁵ Stipendiatprogrammet (*fellows programme*) skal samle studenter fra ulike religioner til å tilbringe tid og studere sammen for å forstå hverandre

¹⁶⁹ Reuters, «Saudi reforms detour through Vienna faith center.» Publisert 23.11.2012.

¹⁷⁰ OIC, «Final communiqué adopted by the fourth extraordinary session of the islamic summit conference 'Promotion of islamic solidarity.'» Forfattet 14.-15.8.2012.

¹⁷¹ Prins Saud al-Faisal bin Abdulaziz al-Saud i sin tale under signering av avtaleverk om å opprette senteret, sitert i KAICIID, «The king Abdullah bin Abdulaziz International centre for interreligious and intercultural dialogue.» 25.

¹⁷² Huffington Post, «Saudi-backed religious tolerance center opens.» Publisert 13.10.2011.

¹⁷³ KAICIID, «Centre for interreligious dialogue.» 20.

¹⁷⁴ Ibid. 7.

¹⁷⁵ KAICIID, «The image of the Other.» Publisert 20.11.2012.

og for å styrke deres forpliktelse til interreligiøs dialog.¹⁷⁶ Det tredje er et multireligiøst støtteprogram for barn i Uganda. Formålet er å styrke dialog mellom religioner gjennom samarbeid, og prosjektet samarbeider med internasjonale aktører som blant annet UNICEF.¹⁷⁷

5.4. utfordringer og potensiale

Fra han kom til makten i 2005 og frem til idag har altså kong Abdullah stått i spissen for en rekke intrareligiøse og interreligiøse initiativer til dialog. Felles for de intrareligiøse initiativene er et fokus på andres oppfatninger av islam. Dette gir inntrykk av at det er alle andres forståelse av islam som er feil og at det er hos andre endringen må skje. Således blir det ikke tatt et oppgjør med interne problemer som kan være årsaken til dette omdømmeproblemet. Dialog for å øke aksepten for interne uenigheter har fått lite oppmerksomhet, og fokus har vært på å minke forskjeller og å skape enhet gjennom likhet. Dette synes å være et lite tolerant utgangspunkt, og det kan være vanskelig å forestille seg hvordan de ulike retningene i islam skal fjerne forskjellene seg imellom. Uten enighet om hva den sanne islam er eller aksept for at det finnes forskjellige oppfatninger av dette, vil det være vanskelig å stå samlet overfor resten av verden.

De interreligiøse initiativene bærer preg av fokus på dialog og økt forståelse og toleranse på tvers av religioner, men innebærer på ingen måte en anerkjennelse av religionsfriheten som helhet. Dette kommer blant annet til uttrykk ved at Abdullah i første rekke henvendte seg til ledere av monoteistiske religioner, med et ønske om å bekjempe ateisme. Dermed er heller ikke toleransen total. Dette har imidlertid vært mindre synlig i de senere initiativene kongen har tatt. I motsetning til de intrareligiøse initiativene, som har blitt godt mottatt fra en rekke prominente personer, har de interreligiøse initiativene fått blandede mottagelser. Blant de som ønsker initiativene velkommen, er flere jødiske rabbinere, som er optimistiske til utfallet en slik dialog kan få.¹⁷⁸ Rabbiner og leder for interreligiøse relasjoner i den jødiske kommisjonen i USA, David Rosen, applauderer Kong Abdullahs initiativer og påpeker at religion må bli en del av løsningen: «Religion is all too often the problem, so it has to be the solution, or at least

¹⁷⁶ KAICIID, «Fellows programme.» Publisert 20.11.2012.

¹⁷⁷ KAICIID, «Multi-religious collaboration for the survival and wellbeing of children in Uganda, Africa.» Publisert 15.3.2013.

¹⁷⁸ David Horovitz (blogg), «UK chief calls Saudi king's interfaith proposal 'admirable.'» Publisert 30.3.2008.

part of the solution and I think that the tragedy of the political initiatives to bring peace has been the failure to include the religious dimension.»¹⁷⁹ Konfidensiell informasjon lekket av Wikileaks har avslørt at også amerikanske diplomater har stilt seg positive til initiativet: "One of the King's main purposes in leading this event [etableringen av KAICIID] may be to stimulate the Saudi people to question their own attitudes toward non-Muslims."¹⁸⁰ Liberale saudiarabere stiller seg bak dette, og mener at konservative muslimer, som har bidratt til et intolerant miljø, nå vil føle seg presset ved at deres forståelse av islam blir avvist som forrykt av sentrale muslimer, foran en hel verden.¹⁸¹

Negative røster har fokusert på at dette er et spill for galleriet. Sjiaen al-Ahmad hevder at det hele er en øvelse i PR og beskylder Saudi Arabia for å endre imaget, ikke realitetene.¹⁸² Nettavisen *Frontpage Magazine* kaller initiativene hyklerske og anklager Saudi Arabia for å fjerne fokus på menneskerettighetsbrudd på hjemmebane. *Frontpage* skriver i tillegg at KAICIID er et forsøk på å presse Vesten til å vise toleranse overfor muslimer ved ikke å kritisere muslimer for å forfølge andre, noe som ville blitt fremstilt som islamofobi.¹⁸³ *Frontpage* ser ut til å anklage Saudi Arabia for å misjonere gjennom bruk av dialog, i stedet for misjonering gjennom vold, noe nettavisen tydelig ikke liker. *Frontpage* er en nykonservativ, høyreorientert avis, og er svært skarpe i kritikken, men også andre har vært kritiske. Helt fra begynnelsen har en organisasjon bestående av liberale muslimer i Østerrike, samt opposisjonspartiet De grønne avvist opprettelsen av senteret. På åpningsdagen samlet de seg derfor i protest for å vise sin motstand.¹⁸⁴

Om kong Abdullahs initiativer er tomme ord gjenstår å se. KAICIID har ikke eksistert lenge nok til at deres program kan vurderes som vel- eller mislykkede. Nye initiativer vil styrke troen på at kong Abdullah virkelig ønsker å bidra til økt religiøs toleranse. Den tydeligste forpliktelsen vil være om Saudi Arabia signerer relevante internasjonale menneskerettighetsdokumenter og implementerer disse i sitt eget lovverk. Uavhengig av om initiativene er ment for å skape et bedre forhold mellom religioner eller om de er ment å fjerne fokus på problemer

¹⁷⁹ Sitert i About.com, «King Abdullah extends interfaith olive branch.»

¹⁸⁰ Huffington Post, «Saudi-backed religious tolerance center opens.»

¹⁸¹ Reuters, «UN peace dialogue said success for Saudi leaders.» Publisert 10.11.2008.

¹⁸² Ibid; NY Times, «Saudi Arabia seeks UN platform to promote pluralism abroad.»

¹⁸³ Frontpage Magazine, «Hypocrisy at its best.» Publisert 8.2.2013.

¹⁸⁴ Al-Arabia, «Saudi backed interfaith center in Vienna attracts mixed reaction.» Publisert 27.11.2012.

i Saudi Arabia, skal en ikke undervurdere signaleffekten initiativene har. Som rabbiner Rosen kommenterte kommer initiativene fra en kilde med stor religiøs legitimitet for muslimer: «This is the first multifaith initiative from a Muslim source, and not just any source, but from the very hardcore heartland of Islam.»¹⁸⁵ Som beskytter av de hellige byene Mekka og Medina, har kong Abdullahs ord stor tyngde hos svært mange mennesker. Kanskje fører det til økt toleranse hos den jevne muslim, og dermed til minket diskriminering, på hjemmebane. Og kanskje er dette den eneste måten reform i Saudi Arabia kan foregå. Selv om kongen i teorien har makt til å gjennomføre vidstrakte reformer, vil både folket og især det religiøse lederskapet reagere kraftig dersom endringene skjer for fort. Regimets legitimitet er dessuten i stor grad basert på alliansen med det religiøse lederskapet.¹⁸⁶ Samarbeidet mellom det religiøse og politiske lederskapet ble etablert på Abd al-Wahhabs tid på 1700-tallet, da det første saudiske kongedømmet ble opprettet. Saud-familien forpliktet seg til å opprettholde og spre wahhabi-islam, til gjengjeld fikk kongefamilien religiøs legitimitet gjennom støtte fra Abd al-Wahhab. Alliansen som oppstod gir det politiske og religiøse lederskapet myndighet over sine respektive områder. Denne myndigheten er imidlertid ikke absolutt, da begge fløyer beholdt en viss grad av kontroll over den andre. Det er en utfordring å forbli lojal mot det wahhabittiske opphavet i en verden som i økende grad er skeptisk til Saudi Arabia, noe kongefamilien stadig blir konfrontert med.¹⁸⁷ Layish, professor i asiatiske og afrikanske studier, har imidlertid hevdet at ulamas posisjon tidligere har blitt svekket gjennom modernisering av rettssystemet, minket religionsundervisning i skolen, økende toleranse overfor ikke-wahhabitter med mer.¹⁸⁸ I tillegg hevder Lippman at myndighetene tidligere har vist seg villige til å tilsidesette religiøse prinsipper på grunn av nasjonale interesser, blant annet ved inngåelsen av den politiske alliansen med USA.¹⁸⁹ Kong Abdullah har med andre ord en reell mulighet til å øke den religiøse toleransen så lenge han spiller sine kort riktig. Dette innebærer blant annet at han må ta tiden til hjelp. Gwenn Okruhlik, som har spesialisert

¹⁸⁵ Sitert i Reuters, «Saudi reforms detour through Vienna faith center.»

¹⁸⁶ Regimet har også andre kilder til legitimitet; Tim Niblock, *Saudi Arabia: Power, legitimacy and survival* (London: Routledge, 2006) 10-11; Kjetil Selvik og Stig Stenslie, *Stabilitetens pris: Stat og politikk i Midtøsten* (Bergen: Fagbokforlaget, 2007) 249-250.

¹⁸⁷ John S. Habib, «Wahhabi origins of the contemporary Saudi state,» i *Religion and politics in Saudi Arabia: Wahhabism and the state*, red. Ayoob og Kosebalaban, 58, 70.

¹⁸⁸ Aharon Layish, «Ulama and politics in Saudi Arabia,» i *Islam and politics in the modern Middle East*, red. Metin Heper og Raphael Israeli (Kent: Croom Helm, 1984), 53-54.

¹⁸⁹ Thomas W. Lippman, «A most improbable alliance: Placing interests over ideology,» i *Religion and politics in Saudi Arabia: Wahhabism and the state*, red. Ayoob og Kosebalaban.

seg på politikk på den arabiske halvøy, skriver om Saudi Arabia: «The regime's actions are always too little, too late, and often represent lost moments of opportunity».¹⁹⁰ La oss håpe det ikke er tilfellet denne gangen, for slik jeg ser det har Abdullahs initiativer potensiale til å bringe med seg betydelige positive endringer.

¹⁹⁰ Gwen Okruhlik, «State power, religious privilege, and myths about political reform,» i Religion and politics in Saudi Arabia: Wahhabism and the state, red. Ayoob og Kosebalaban, 97.

6. Konklusjon

Formålet med denne oppgaven har vært å undersøke religionsfrihetens vilkår i Saudi Arabia. og om kong Abdullahs dialoginitiativ tyder på en endring i retning økt religiøs toleranse. Oppgaven har vist at religionsfrihet mangler både *de jure* og *de facto* beskyttelse. Analysen av grunnordningen og fatwaene viste at den strenge tolkningen av islam svekker religionsfriheten får både wahhabitter, saudiske religiøse minoriteter og fremmedarbeidere med ulik religiøs tilhørighet. Dette gjenspeiles i praksis, der den spirituelle friheten er nærmest fraværende for alle, mens religiøse minoriteter i tillegg blir utsatt for omfattende diskriminering. Resultatet er et svært intolerant miljø, der selv de minste avvik blir ansett som tegn på blasfemi, apostasi eller vantro. Det religiøse lederskapet ser dermed ut til å lykkes med å fremme én tro, «homodoksi,» gjennom fatwaer og kontroll over rettssystemet, godt hjulpet av myndighetene gjennom deres bevillinger til CPVPV.

Hva angår kong Abdullahs dialoginitiativ, trekker jeg ingen konklusjoner om disse er uttrykk for reell holdningsendring i det politiske lederskapet eller tomme ord i et forsøk på å fjerne fokus fra problematiske forhold på hjemmebane. Jeg har imidlertid påpekt at det er et tilsynelatende motsetningsforhold mellom det at myndighetene stiller seg i spissen for dialoginitiativ samtidig som de står bak grove brudd på religionsfrihet. Initiativene har uansett et visst potensiale til å endre den jevne muslims holdninger til ikke-muslimer, især hvis Abdullah tar initiativene noen skritt videre. For at potensialet skal realiseres på best mulig måte er det religiøse lederskapet nødt for å omfavne initiativene. Slik det ser ut i dag, vil jeg imidlertid hevde at det er lite som tyder på at dette vil skje med det første. Ulama vil ikke tillate religionsfrihet før de absolutt må, og så lenge kongefamilien er avhengig av religiøs legitimitet og de religiøse dominerer rettssystemet, har de stor makt i utformingen av landets normative lover og regler. En kan bare spekulere i hva som vil skje når kong Abdullah dør, men han omtales som reformvennlig og det er ikke sikkert at arvtakeren vil videreføre hans dialoginitiativer. Uansett hva som skjer synes det tydelig for meg at saudiarabere er nødt for å løse sine egne utfordringer med intoleranse overfor sine egne religiøse minoriteter før de med troverdighet kan henvende seg til resten av verden for å øke den religiøse toleransen på tvers av religioner.

Bildet er likevel ikke helsvart. Tross alt finnes det faktisk betydelige sjiamuslimske befolkninger og flere millioner fremmedarbeidere i Saudi Arabia. I tillegg anerkjennes nå fire ulike lovskoler. Dette tyder på en viss, om enn meget begrenset, religionsfrihet. Dette utgjør et fundament som kong Abdullah, og forhåpentligvis hans arvtaker, kan bygge videre på.

Selv om mange, kanskje særlig i Vesten, oppfatter mange saudiske holdninger som gammeldagse og bakvendte, ser de på seg selv som et folk i full fart fremover.¹⁹¹ Med tanke på den økonomiske og teknologiske utviklingen landet har vært igjennom de siste 60 årene, er dette også tilfellet. Som Richard Cohen påpeker i en kronikk, må imidlertid utviklingen på andre områder følge etter: «Sooner or later, however, Saudi Arabia has to choose what century to live in. It cannot strive for the high-tech world of tomorrow and at the same time have medievalists dictate and limit the boundaries of freedom.»¹⁹² Foreløpig ser det ut til at det er nettopp det de kan.

¹⁹¹ Weston, *Prophets and princes*, 6-7.

¹⁹² Washington Post, «Hamza Kashgari is a test for Saudi Arabia.» Publisert 20.2.2012.

Litteratur

About.com. «King Abdullah extends interfaith olive branch.» URL:

<http://worldnews.about.com/od/saudiarabia/qt/abdullahfaith.htm>, oppsøkt 6.5.2013.

ABC. «Saudi king to invite Jews for talks.» Publisert 25.3.2008. URL:

<http://www.abc.net.au/news/2008-03-25/saudi-king-to-invite-jews-for-talks-report/1082164>, oppsøkt 6.5.2012.

Al-Arabia. «Saudi backed interfaith center in Vienna attracts mixed reaction.» Publisert

27.11.2012. URL: <http://english.alarabiya.net/articles/2012/11/27/252038.html>, oppsøkt 28.5.2013.

Almestad, Ida Nicolaisen. «CPVPV i Saudi Arabia.» Humanistisk fakultet, Universitetet i Oslo, 2011.

Arab News. «Haia: A license to kill?» Sist oppdatert 13.7.2012. URL:

<http://www.arabnews.com/haia-license-kill>, oppsøkt 15.5.2013.

Arab News. «86 % jobs 'not fit for Saudis.'» Sist oppdatert 21.12.12. URL:

<http://www.arabnews.com/saudi-arabia/86-jobs-not-fit-saudis>, oppsøkt 27.4.2013.

Australian. «Mansor Almaribe, who was imprisoned for blasphemy in Saudi Arabia, has returned home.» Publisert 13.1.2012. URL:

<http://www.theaustralian.com.au/news/nation/mansor-alaribe-who-was-imprisoned-for-blasphemy-in-Saudi-Arabia-has-returned-home-to-melbourne/story-e6frg6nf-1226243204214>, oppsøkt 27.3.2013

Ayoob, Muhammad og Hasan Kosebalaban, red. *Religion and politics in Saudi Arabia:*

Wahhabism and the state. Aldershot: Ashgate, 2004.

Ayoub, Mahmoud. «Nearest in amity: Christians in the Quran and contemporary exegetical tradition.» I *Islam and religious diversity: Critical concepts in Islamic studies*, redigert av Lloyd Ridgeon. 129-154. London, Routledge, 2012.

Al-Bawaba «‘Makkah pastor’ Saudi offends with Prophet-insulting tweets.» Publisert 29.2.2012. URL: <http://www.albawaba.com/editorchoice/makka-pastor-saudi-offends-prophet-insulting-tweets-415050>, oppsøkt 5.5.2013.

BBC. «Historic Saudi visit to Vatican.» Publisert 6.11.2007. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7080327.stm>, oppsøkt 6.5.2013.

BBC. «Saudi Arabia’s king appoints women to Shura council.» Publisert 11.1.2013. URL: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-20986428>, oppsøkt 2.4.2013.

CIA. «The world factbook: Saudi Arabia.» Sist oppdatert 29.1.2013. Oppsøkt 7.2.2013. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html>

Columbia University. «Drafting history UDHR.» URL: ccnmtl.columbia.edu/projects/mmt/udhr/udhr_general/drafting_history_10.html, oppsøkt 21.1.2013.

Commins, David. *The Wahhabi mission and Saudi Arabia*. London: I.B. Tauris, 2009.

Cook, Michael. *Commanding right and forbidding wrong in Islamic thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Dagbladet. «Saudi Arabia vil bygge moskeer i Norge», 19.10.2010. URL: http://www.dagbladet.no/2010/10/19/nyheter/jonas_gahr_store/Saudi_Arabia/innenriks/13903104/, oppsøkt 30.1.2013.

David Horovitz (blogg). «UK chief calls Saudi king's interfaith proposal 'admirable.'»
Publisert 30.3.2008. URL: <http://davidhorovitz.com/articles/uk-chief-rabbi-calls-saudi-kings-interfaith-proposal-admirable/>, oppsøkt 6.5.2013.

DeLong-Bas, Natana J. «Wahhabism and the question of religious tolerance». I *Religion and politics in Saudi Arabia: Wahhabism and the state*, redigert av Muhammad Ayoob og Hasan Kosebalaban. 11-21. Aldershot: Ashgate, 2004.

DeLong-Bas, Natana J. *Wahhabi Islam: From revival and reform to global jihad*. London: I.B. Taurus, 2004.

Economist. «Forced into extinction.» Publisert 21.2.2013. URL: <http://www.economist.com/blogs/pomegranate/2013/01/saudi-arabia#comments>, oppsøkt 22.1.2013.

Embassy of Saudi Arabia, Washington DC. «Initiative for interfaith dialogue (2011).»
Brosjyre hentet fra URL: http://www.saudiembassy.net/files/PDF/Reports/Interfaith_Magazine_Jan_2011.pdf, oppsøkt 6.3.2013.

Embassy of Saudi Arabia, Washington DC, «King Abudlluah opens International Islamic Dialogue Conference in Makkah.» Publisert 4.6.2008. URL: http://www.saudiembassy.net/latest_news/news06040801.aspx, oppsøkt 6.3.2013.

Embassy of Saudi Arabia, Washington DC. «King Fahd's speech on the issuance of the basic law of governance.» URL: http://www.saudiembassy.net/about/country-information/laws/King_Fahd_Speech.aspx, oppsøkt 17.4.2013.

Embassy of Saudi Arabia, «The Makkah Appeal for Interfaith Dialogue.» Publisert 1.6.2008. URL: <http://www.saudiembassy.net/announcement/announcement09260806.aspx>, oppsøkt 6.3.2013.

FN. «CCPR (1966).» URL: <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>, oppsøkt 13.2.2013.

FN. «CEDAW (1979).» URL: <http://www2.ohchr.org/english/law/cedaw.htm>, oppsøkt 13.2.2013.

FN. «CERD (1965).» URL: <http://www2.ohchr.org/english/law/cerd.htm>, oppsøkt 13.2.2013.

FN. «CRC (1989).» URL: <http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>, oppsøkt 13.2.2013.

FN. «Erklæring om prinsippene for toleranse (1995).» URL: http://www.unesco.org/webworld/peace_library/UNESCO/HRIGHTS/124-129.HTM, oppsøkt 24.5.2013.

FN. «General comment 22: The right to freedom of thought, conscience and religion (art.18).» URL: <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/9a30112c27d1167cc12563ed004d8f15>, oppsøkt 11.2.2013.

FN. «Interim report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief.» Forfattet 13.10.2012. URL: <http://www.refworld.org/pdfid/50ed79152.pdf>, oppsøkt 14.2.2013.

FN. «Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Heiner Bielefeldt.» Forfattet 22.12.2011. URL: http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session19/A-HRC-19-60_en.pdf, oppsøkt 14.2.2013.

FN. «UDHR (1948).» URL: <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml>, oppsøkt 26.10.2012.

FN. «1981-erklæringen (1981).» URL: <http://www.un.org/documents/ga/res/36/a36r055.htm>, oppsøkt 26.10.2012.

France 24. «Saudi journalist's deportation and arrest spark online outrage.» Sist oppdatert 13.2.2013. URL: <http://observers.france24.com/content/20120213-saudi-arabia-journalist-deported-malaysia-blasphemy-death-penalty-online-outrage-arrest>, oppsøkt 8.5.2013.

Frontpage Magazine. «Hypocrisy at its best.» Publisert 8.2.2013. URL: <http://frontpagemag.com/2013/raymond-ibrahim/saudi-hypocrisy-at-its-best/>, oppsøkt 5.3.2013.

Guardian. «A bad joke.» Publisert 14.9.2006. URL: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2006/sep/14/abadjoke>, oppsøkt 27.3.2013.

Guardian. «Those who threaten 'Twitter blasphemy' writer Hamza Kashgari should stop and remember what Islam is for.» Sist oppdatert 17.2.2013. URL: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/belief/2012/feb/17/twitter-blasphemy-hamza-kashgari-islam> oppsøkt, 27.3.2013.

Habib, John S. «Wahhabi origins of the contemporary Saudi state.» I *Religion and politics in Saudi Arabia: Wahhabism and the state*, redigert av Muhammad Ayoob og Hasan Kosebalaban. 57-73. London: Boulder, 2009.

Hatina, Meir, red. *Guardians of faith in modern times: Ulama in the Middle East*. Leiden: Brill, 2009.

Heper, Martin og Raphael Israeli (red.). *Islam and politics in the modern Middle East*. Kent: Croom Helm, 1984.

Herald Sun. «Australian Mansor Almaribe faces 500 lashes for blasphemy.» Publisert 8.12.2011. URL: <http://www.heraldsun.com.au/news/dont-let-dad-die-in-jail-pleads-family/story-e6frf7jo-1226216667244>, oppsøkt 27.3.2013.

Huffington Post. «Brave Saudi woman confronts religious police officer harassing her (VIDEO).» Sist oppdatert 25.5.2012.

http://www.huffingtonpost.com/2012/05/25/brave-saudi-woman-confronts-police_n_1546375.html, oppsøkt 27.5.2012.

Huffington Post. «Saudi-backed religious tolerance center opens.» Publisert 13.10.2011.

URL: <http://www.huffingtonpost.com/huff-wires/20111013/eu-austria-saudi-world-religions/>, oppsøkt 5.3.13.

Human Rights Watch. «Empty reforms: Saudi Arabia's new basic laws (1992).» URL:

<http://www.hrw.org/reports/pdfs/s/saudiara/saudiara.925/saudi925full.pdf>, oppsøkt 25.1.2023.

Human Rights Watch. «Saudi Arabia: Christians arrested at private prayer.» Publisert

30.1.2012. URL: <http://www.hrw.org/news/2012/01/30/saudi-arabia-christians-arrested-private-prayer>, oppsøkt 4.5.2013.

Human Rights Watch. «Saudi Arabia: Pardon Isma'ili sentenced to death.» Publisert

10.10.2006. URL: <http://www.hrw.org/news/2006/10/09/saudi-arabia-pardon-ismaili-sentenced-death>, oppsøkt 27.3.2013.

Islamic Conference, «Ten-year programme of action.» Forfattet 7.-8.12.2005. URL:

<http://www.islamicsummit.org.sa/en/9-8.aspx>, oppsøkt 6.3.2013.

Islamci Council. «UIDHR (1981).» URL:

http://www1.umn.edu/humanrts/instree/islamic_declaration_HR.html, oppsøkt 12.2.2013.

KAICIID. «Fellows programme.» Publisert 20.11.2012. URL:

<http://www.kaiciid.org/en/press/statements/kaiciid-fellows-programme.html>, oppsøkt 7.5.2013.

KAICIID. «Multi-religious collaboration for the survival and wellbeing of children in Uganda, Africa.» Publisert 15.3.2013. URL:

<http://www.kaiciid.org/en/press/statements/kaiciid-launch-of-multireligious-collaboration.html>, oppsøkt 7.5.2013.

KAICIID. «The image of the Other.» Publisert 20.11.2012. URL:

<http://www.kaiciid.org/en/press/statements/the-image-of-the-other.html>, oppsøkt 7.5.2013.

KAICIID. «The king Abdullah bin Abdulaziz International centre for interreligious and intercultural dialogue.» 20. Brosjyre lastet ned fra URL: www.kaiciid.com, oppsøkt 30.8.2012.

Layish, Aharon. «Ulama and politics in Saudi Arabia.» I *Islam and politics in the modern Middle East*, redigert av Metin Heper og Raphael Israeli. 29-63. Kent: Croom Helm, 1984.

League of Arab nations. «The Arab charter on human rights (arabic)». Tilgang gjennom følgende nettside:
http://www.lasportal.org/wps/wcm/connect/LAS/las/las_ar_aln/arab_legal_HR_Charter/legalnet_HR_1_2912012, oppsøkt 1.5.2013.

League of Arab nationals. «Arab Charter on Human Rights.» URL:

<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/loas2005.html>, oppsøkt 13.2.2013.

Lippman, Thomas W. «A most improbable alliance: Placing interests over ideology.» I *Religion and politics in Saudi Arabia: Wahhabism and the state*, redigert av Muhammad Ayoob og Hasan Kosebalaban. 123-134. London: Boulder, 2009.

Longva, Anh Nga og Anne Sofie Roald (red). *Religious minorities in the Middle East: Domination, self-empowerment, accommodation*. Leiden: Brill, 2012.

- Louër, Laurence. «Shi'i identity politics in Saudi Arabia.» I *Religious minorities in the Middle East: Domination, self-empowerment, accommodation*, redigert av Ang Nga Longva og Anne Sofie Roald. 221-243. Leiden: Brill, 2012.
- Makboul, Laila. «Tawhid: Konstruksjon av én sann islam i saudiarabiske lærebøker.» Humanistisk fakultet, Universitetet i Oslo, 2012.
- Marshall, Paul, Lela Gilbert og Nina She. *Persecution: The global assault on Christians*. Nashville: Thomas Nelson Inc, 2013.
- Masoud, Muhammad Khalid, Brinkley Messick og David S. Powers (red). *Islamic legal system: Mufties and their fatwas*. London: Harvard University Press, 1996.
- Mayer, Ann Elizabeth. *Islam and human rights: Tradition and politics*. 4. utgave. Boulder: Westview Press, 2007.
- Ministry of foreign affairs. «The basic law of governance.» Sist oppdatert 16.5.2005. URL: <http://www.mofa.gov.sa/sites/mofaen/aboutKingDom/SaudiGovernment/Pages/BasicSystemOfGovernance35297.aspx>, oppsøkt 30.8.2012.
- National Post. «Saudi blogger Hamza Kashgari jailed, may face execution after tweets about Muhammad.» Sist oppdatert 12.2.2013. URL: <http://news.nationalpost.com/2012/02/13/hamza-kashgari/>, oppsøkt 27.3.2013.
- New American. «Saudi Arabia deports 35 Ethiopian Christians it detained.» Publisert 9.8.2012. URL: <http://www.thenewamerican.com/culture/faith-and-morals/item/12400-saudi-arabia-deports-35-ethiopian-christians-it-detained>, oppsøkt 4.5.2013.
- Terrill, W. Andrew. «The Saudi-Iranian rivalry and the future of Middle East security.» Carlisle Barracks: Strategic Studies Institute, 2011.

Tim Niblock. *Saudi Arabia: Power, legitimacy and survival*. London: Routledge, 2006.

NSHR. *Conformity of Saudi laws and regulations with basic human rights conventions*. Saudi Arabia, 2008.

NY Times. «Saudi Arabia seeks UN platform to promote pluralism abroad.» Publisert 11.11.2008. URL:
http://www.nytimes.com/2008/11/12/world/middleeast/12nations.html?_r=1&_op=1,
oppsøkt 6.5.2013.

OIC. «Cairo declaration on human rights in Islam (1990).» URL:
<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/cairodeclaration.html>, oppsøkt 13.2.2013.

OIC. «Final communiqué adopted by the fourth extraordinary session of the islamic summit conference 'Promotion of islamic solidarity.'» Forfattet 14.-15.8.2012. URL:
http://www.oic-oci.org/english/conf/is/ex-4/is_ex4_fc_en_w_links.pdf, oppsøkt 7.5.2013.

Okruhlik, Gwen. «State power, religious privilege, and myths about political reform.» I *Religion and politics in Saudi Arabia: Wahhabism and the state*, redigert av Muhammad Ayoob og Hasan Kosebalaban. 91-107. London: Boulder, 2009.

PEW Forum on religion and public life. «Rising tide of restrictions on religion.» Publisert 20.9.2012. URL: <http://www.pewforum.org/Government/Rising-Tide-of-Restrictions-on-Religion-findings.aspx>, oppsøkt 25.5.2013.

Al-Rasheed, Madawi. *A history of Saudi Arabia*. 2. utgave. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Reuters. «Pope and Saudi king holds historic meeting.» Publisert 6.11.2007. URL:
<http://www.reuters.com/article/2007/11/06/us-pope-saudi-idUSL0667757820071106>,
oppsøkt 6.3.2013.

Reuters. «Saudi reforms detour through Vienna faith center.» Publisert 23.11.2012. URL:
<http://www.reuters.com/article/2012/11/23/us-religion-interfaith-centre-idUSBRE8AM0XQ20121123>, oppsøkt 6.5.2013.

Reuters. «UN peace dialogue said success for Saudi leaders.» Publisert 10.11.2008. URL:
<http://www.reuters.com/article/2008/11/10/us-saudi-interfaith-idUSTRE4A93UE20081110>, oppsøkt 6.5.2013.

Ridgeon, Lloyd (red). *Islam and religious diversity: Critical concepts in Islamic studies*. London, Routledge, 2012.

Saeed, Abdullah og Hassan Saeed. *Freedom of religion, apostasy and islam*. Aldershot: Ashgate, 2004.

Saudi Gazette. «Dialogue center to help Ummah narrow its gaps.» Sist oppdatert 16.8.2012. URL:
<http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20120816133304>, oppsøkt 7.5.2013.

Saudi Gazette. «Hai'a no longer needs volunteers: Al-Sheikh.» URL:
<http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentID=20120117115727>, oppsøkt 15.5.2013.

Selvik, Kjetil og Stig Stenslie. *Stabilitetens pris: Stat og politikk i Midtøsten*. Bergen: Fagbokforlaget, 2007.

Shaham, Ron. «Western scholars on the role of the ulama in adapting the sharia to modernity: A critical review». I *Guardians of faith in modern times: Ulama in the Middle East*, redigert av Meir Hatina. 171-192. Leiden: Brill, 2009

Taylor, Paul M. *Freedom of religion: UN and European human rights law and practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

University of Minnesota. «Study guide: Freedom of religion or belief.» URL:

<http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/studyguides/religion.html>, oppsøkt 26.10.2012.

USCIRF. «Annual report on international religious freedom, 2012.» Forfattet mars 2012.

URL:

[http://www.uscirtf.gov/images/Annual%20Report%20of%20USCIRF%202012\(2\).pdf](http://www.uscirtf.gov/images/Annual%20Report%20of%20USCIRF%202012(2).pdf), oppsøkt 28.10.2012.

USCIRF. «Annual report on International religious freedom, 2013.» Forfattet april 2013.

URL:

[http://www.uscirtf.gov/images/2013%20USCIRF%20Annual%20Report%20\(2\).pdf](http://www.uscirtf.gov/images/2013%20USCIRF%20Annual%20Report%20(2).pdf), oppsøkt 4.5.2013.

U.S. Department of State. «International religious freedom report for 2011: Saudi Arabia.»

URL: <http://www.state.gov/documents/organization/193117.pdf>, oppsøkt 28.10.2012.

Vikør, Knut. *Mellom Gud og stat: Ei historie om islamsk lov og rettsvesen*. Oslo: Spartacus, 2003.

Vogel, Frank E. *Islamic law and legal system: Studies from Saudi Arabia*. Leiden: Brill, 2000.

Vogel, Frank E. «The complementarity of Ifta' and Qada': Three Saudi fatwas on divorce.» I *Islamic legal interpretation: Muftis and their fatwas*, redigert av Muhammad Khalid Masud, Brinkley Messick og David S. Powers. 261-269. London: Harvard University Press, 1996.

Vogt, Kari. *Islam: Tradisjon, fundamentalisme og reform*. Oslo: Cappelen, 2005.

Washington Post. «Hamza Kashgari is a test for Saudi Arabia.» Publisert 20.2.2012. URL:

http://articles.washingtonpost.com/2012-02-20/opinions/35442491_1_saudi-arabia-hamza-kashgari-riyadh, oppsøkt 27.3.2013.

Weston, Mark. *Prophets and princes: Saudi Arabia from Muhammad to the present*. Hoboken: Wiley, 2008.

World evangelical alliance. «Saudi Arabia arrests 53 Ethiopian Christians at private worship service.» Publisert 11.2.2013. URL: <http://worldea.org/news/4178/wea-rlc-saudi-arabia-arrests-53-ethiopian-christians-at-private-worship-service>, oppsøkt 4.5.2013.

YouTube. «Saudi sheikh weeping as he demands that Saudi columnist Hamza Kashgari gets executed.» Lastet opp 7.2.2013. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=s9kAVlnGMTU>, oppsøkt 27.3.2013.

Zarabozo, Jamal al-Din M. *The life, teachings and influence of Muhammad ibn Abdul-Wahhaab*. 2. utgave. Riyadh: International islamic publishing house, 2010.

Intervjuer:

«Amira,» 21.4.2012, Riyadh

«Jasmina,» 14.4.2012, Riyadh

«Mariam,» 25.3.2012, Riyadh

«Noora,» 1.4.2012, Riyadh

«Omar,» 7.10.2012, Riyadh

Fatwaer sitert i oppgaven:

Ulamarådet, «Secularism and religious freedom» (fatwanr. 18396) URL:

<http://alifta.com/Fatawa/FatawaChapters.aspx?View=Page&PageID=10884&PageNo=1&BookID=7> (1/166)¹⁹³

Ulamarådet, «Ruling on denying any hadd» (fatwanr. 19351) URL:

<http://alifta.com/Fatawa/fatawacoeval.aspx?View=Page&HajjEntryID=0&HajjEntryName=&NodeID=4677&PageID=8496&SectionID=7&SubjectPageTitlesID=59672&MarkIndex=0&0> (7/166)

Ulamarådet, «Importance of religious knowledge in fighting destructive ideas» (uten fatwanr.) URL:

<http://www.alifta.com/Fatawa/FatawaChapters.aspx?View=Page&PageID=4687&PageNo=1&BookID=14> (17/166)

Ulamarådet, «Engaging the services of chauffeurs and servants» (uten fatwanr.) URL:

<http://alifta.com/Fatawa/fatawaDetails.aspx?View=Page&PageID=416&PageNo=1&BookID=14> (19/166)

Ulamarådet, «Khutbah of 1402 A.H.» (uten fatwanr.) URL:

<http://www.alifta.com/Fatawa/FatawaChapters.aspx?View=Page&PageID=3&PageNo=1&BookID=15> (29/166)

Ulamarådet, «Important advice to the whole Ummah» (uten fatwanr.) URL:

<http://alifta.com/Fatawa/FatawaChapters.aspx?View=Page&PageID=870&PageNo=1&BookID=14> (34/166)

Ulamarådet, «Behave leniently and kindly with her» (fatwanr. 19402) URL:

<http://alifta.com/Fatawa/fatawaDetails.aspx?BookID=7&View=Page&PageNo=1&PageID=4491> (41/166)

¹⁹³ Tallet indikerer hvor i utvalget fatwaen befant seg; 1/166 - den første fatwaen jeg lastet ned.

Ulamarådet, «Obligation of applying the Law of Allah and discarding anything contradictory to it» (uten fatwanr.) URL:

<http://www.alifta.net/Fatawa/FatawaChapters.aspx?View=Page&PageID=18&PageNo=1&BookID=14> (48/166)

Ulamarådet, «Explaining some types of Shirk that entail eternity in Hell» (uten fatwanr.) URL:

<http://alifta.net/Fatawa/FatawaChapters.aspx?View=Page&PageID=104&PageNo=1&BookID=8> (55/166)

Ulamarådet, «Opposing the enemies among the Jews, Mushriks, and other non-Muslims» (uten fatwanr.) URL:

<http://www.alifta.net/Fatawa/FatawaChapters.aspx?View=Page&PageID=113&PageNo=1&BookID=14> (58/166)

Ulamarådet, «Purpose of Jihad» (uten fatwanr.) URL:

<http://alifta.com/Fatawa/FatawaChapters.aspx?View=Page&PageID=145&PageNo=1&BookID=14> (61/166)

Ulamarådet, «Allah enjoined jihad and made it obligatory on Muslims» (uten fatwanr.) URL:

<http://alifta.com/Fatawa/fatawaDetails.aspx?BookID=14&View=Page&PageNo=1&PageID=191> (65/166)

Ulamarådet, «The correct way and realistic method» (uten fatwanr.) URL:

<http://www.alifta.com/Fatawa/fatawacoeval.aspx?View=Page&&NodeID=4665&PageID=205&SectionID=14&SubjectPageTitlesID=96727&MarkIndex=8&0> (68/166)

Ulamarådet, «Permissibility of dealing with Jews and Christians as People of the Book» (fatwanr. 6991) URL:

<http://www.alifta.com/Fatawa/FatawaChapters.aspx?View=Page&PageID=970&PageNo=1&BookID=7> (88/166)

Ulamarådet, «An important fatwa that warns against the methods of

Christianization» (fatwanr. 20096) URL:

<http://www.alifta.net/Fatawa/FatawaSubjects.aspx?View=Page&HajjEntryID=0&HajjEntryName=&NodeID=4667&PageID=4492&SectionID=7&SubjectPageTitlesID=55593&MarkIndex=3&0> (97/166)

Ulamarådet, «Ruling on building temples in the Arabian Peninsula» (fatwanr. 21413) URL:

<http://alifta.com/Fatawa/fatawaDetails.aspx?View=Page&PageID=10807&PageNo=1&BookID=7> (144/166)

Vedlegg

Vedlegg 1. Erklæring ved søknad om visum til Saudi Arabia.

DECLARATION

I hereby certify that above the statements and information given in my application are true to the best of my knowledge, and regulations of the Kingdom. I am aware the Alcohol, Drugs, Narcotics, and indecent publication violating the public morality and all types of religious or political pamphlets are prohibited from entering the Kingdom of Saudi Arabia, whether for personal use or otherwise.

I am also fully aware that if I violate the laws and regulation of the Kingdom of Saudi Arabia, I shall be subject to penalty, and the penalty for smuggling drugs and narcotics into the Kingdom or trafficking or circulating them there, is death.

I also confirm that the religion stated in my applicant is my real religion I stated, is proved to be false as my religion, and I will also lose my visa in that case.

I accept that if I violate the laws and regulation of the Kingdom of Saudi Arabia, I shall be subject to penalty deemed appropriate.

I also commit myself not to possess or hold any false money of any currency for the purpose of circulation in the Kingdom of Saudi Arabia. I am fully aware that if I possess or hold falsified money, I will be subject to punishment according to the laws of the Kingdom of Saudi Arabia.

.....
(Signature)

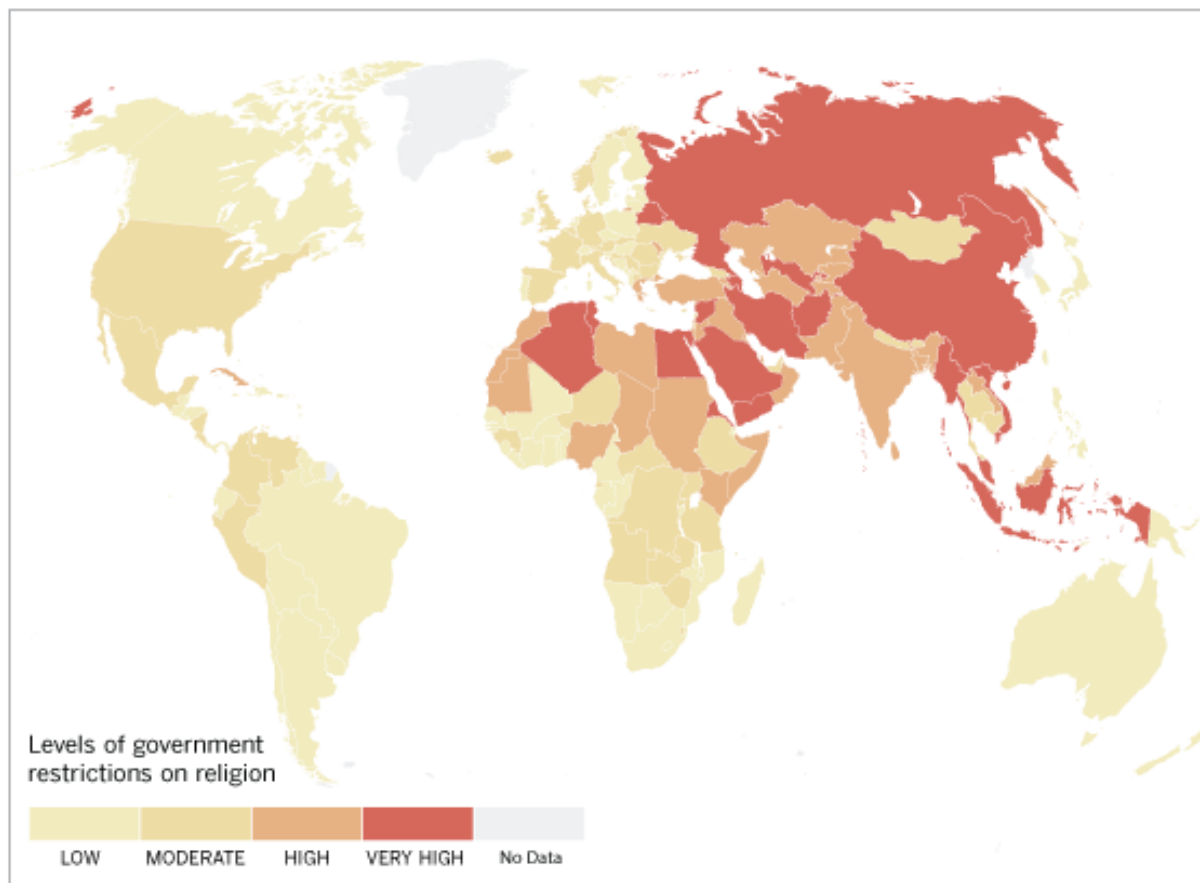
.....
(Date)

.....
(Name, in full)

Vedlegg 2. Religionsfrihet på verdensbasis.

Government Restrictions Around the World

Level of government restrictions in each country as of mid-2010

Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life • *Rising Tide of Restrictions on Religion*, September 2012

Bildet viser myndigheters begrensninger på religionsfriheten på verdensbasis i 2012. Som det kommer frem forekommer slike begrensninger i svært høy grad i Saudi Arabia.¹⁹⁴

¹⁹⁴ PEW Forum on religion and public life, «Rising tide of restrictions on religion.» Publisert 20.9.2012.

